

UNIVERZITET CRNE GORE
FILOZOFSKI FAKULTET – NIKŠIĆ

Branka Nikolić

POMOĆ I PODRŠKA DJECI SA LAKOM MENTALNOM
OMETENOŠĆU U DRUGOM CIKLUSU OSNOVNIH ŠKOLA

Master rad

Nikšić, 2024.

UNIVERZITET CRNE GORE
FILOZOFSKI FAKULTET – NIKŠIĆ

**POMOĆ I PODRŠKA DJECI SA LAKOM MENTALNOM
OMETENOŠĆU U DRUGOM CIKLUSU OSNOVNIH ŠKOLA**

Master rad

Mentor: prof. dr Nada Šakotić

Kandidat: Branka Nikolić

Broj indeksa: 12/22

Nikšić, 2024.

PODACI I INFORMACIJE O MAGISTRANDU

Ime i prezime: Branka Nikolić

Datum i mjesto rođenja: 13. 07. 1984. Nikšić

INFORMACIJE O MASTER RADU

Naziv master studija: Inkluzivno obrazovanje

Naslov rada: Pomoć i podrška djeci sa lakom mentalnom ometenošću u drugom ciklusu osnovnih škola

Fakultet na kojem je rad odbranjen: Filozofski fakultet Nikšić

UDK, OCJENA I ODBRANA MASTER RADA

Datum prijave master rada:

Datum sjednice Vijeća na kojoj je prihvaćena tema:

Mentor: prof. dr Nada Šakotić,

Komisija za ocjenu/odbranu rada: prof. dr Nada Šakotić, Filozofski fakultet Nikšić, mentor,
prof. dr Tatjana Novović, Filozofski fakultet Nikšić, član, prof. dr Biljana Maslovarić,
Filozofski fakultet Nikšić, član

Lektor: prof. Vera Božović

Datum odbrane: /

Datum promocije: /

Zahvalnica

Zahvaljujem se svojoj porodici i mentorki na pružanju pomoći u svim fazama izrade master rada...

REZIME

U radu se bavimo pružanjem pomoći i podrške djeci sa lakom mentalnom ometenošću u drugom ciklusu osnovnih škola. Rad se sastoji od teorijskog i istraživačkog dijela. U teorijskom dijelu rada govori se o karakteristikama djece sa lakom mentalnom ometenošću. Naglašava se značaj pružanja pomoći i podrške djeci sa lakom mentalnom ometenošću, sa posebnim fokusom na prilagođavanje nastavnih sadržaja sposobnostima i potrebama ove djece. Razmotrena je uloga učitelja u implementaciji raznovrsnih strategija u kontekstu ublažavanja prepreka koje su uzrokovane poteškoćama u pamćenju i pažnji. Istaknuta je neophodnost saradnje učitelja sa stručnim saradnicima i roditeljima u funkciji pružanja pomoći i podrške djeci sa lakom mentalnom ometenošću u drugom ciklusu osnovnih škola.

Istraživanje je realizovano s ciljem da se utvrdi način na koji se u drugom ciklusu osnovnih škola pruža pomoć i podrška djeci sa lakom mentalnom ometenošću. Uzorak istraživanja sačinjavalo je 150 učitelja. Za prikupljanje podataka korišćen je anketni upitnik i fokus grupni intervju (četiri fokus grupe od po deset ispitanika).

Rezultati istraživanja pokazuju da učitelji planiraju aktivnosti u koje uključuju djecu sa lakom mentalnom ometenošću na način koji omogućava ovoj djeci aktivno uključivanje u vršnjačku zajednicu. Diferencijacija nastavnih sadržaja je dominantna strategija pružanja pomoći i podrške djeci sa lakom mentalnom ometenošću u drugom ciklusu osnovnih škola. Učitelji prilagođavaju nastavne sadržaje djeci sa lakom mentalnom ometenošću u drugom ciklusu osnovnih škola. Nalazi istraživanja pokazuju da učitelji po potrebi primjenjuju individualni oblik rada u svrhu pružanja pomoći i podrške djeci sa lakom mentalnom ometenošću u drugom ciklusu osnovnih škola.

Na osnovu dobijenih rezultata, konstatovano je da se u drugom ciklusu osnovnih škola pruža pomoć i podrška djeci sa lakom mentalnom ometenošću kroz primjenu individualnog rada i prilagođavanja nastavnih sadržaja.

Ključne riječi: laka mentalna ometenost, djeca, drugi ciklus osnovne škole, pomoć, podrška

APSTRAKT

This paper addresses the provision of assistance and support to children with mild intellectual disabilities in the second cycle of primary school. It consists of both a theoretical and a research component. The theoretical part discusses the characteristics of children with mild intellectual disabilities, emphasizing the importance of providing them with assistance and support, with particular focus on adapting educational content to match their abilities and needs. The role of teachers in implementing various strategies to alleviate barriers caused by challenges in memory and attention is considered. The necessity of collaboration between teachers, support staff, and parents to provide assistance and support to children with mild intellectual disabilities in the second cycle of primary school is highlighted.

The research was conducted to examine how assistance and support are provided to children with mild intellectual disabilities in the second cycle of primary schools. The sample consisted of 150 teachers. Data were collected through a survey questionnaire and focus group interviews (four focus groups, each with ten participants).

The research results indicate that teachers plan activities involving children with mild intellectual disabilities in ways that promote their active integration into the peer community. Differentiation of educational content emerged as the predominant strategy for providing support to children with mild intellectual disabilities in the second cycle of primary education. Teachers adapt educational content for children with mild intellectual disabilities in this cycle. Findings show that teachers, as needed, apply individual work methods to support these children.

Based on the obtained results, it was concluded that in the second cycle of primary education, assistance and support for children with mild intellectual disabilities are provided through individual work and content adaptation.

Keywords: mild intellectual disability, children, second cycle of primary school, assistance, support

SADRŽAJ

UVOD	9
I TEORIJSKI DIO.....	11
1. KARAKTERISTIKE DJECE SA LAKOM MENTALNOM OMETENOŠĆU	11
1.1. Klasifikacija mentalne ometenosti.....	13
1.2. Indikatori lake mentalne ometenosti kod djece	14
1.3. Uzroci lake mentalne ometenosti kod djece.....	15
1.4. Zastupljenost lake mentalne ometenosti kod djece.....	16
2. PROCES PRUŽANJA PODRŠKE I POMOĆI DJECI SA LAKOM MENTALNOM OMETENOŠĆU U DRUGOM CIKLUSU OSNOVNE ŠKOLE	17
2.1. Prilagođavanje nastavnih sadržaja sposobnostima i potrebama djece sa lakom mentalnom ometenošću.....	18
2.2. Primjena individualnog oblika rada sa djecom sa lakom mentalnom ometenošću.....	19
2.3. Planiranje nastavnih aktivnosti za djecu sa lakom mentalnom ometenošću	20
2.4. Realizacija nastave za djecu sa lakom mentalnom ometenošću	21
2.5. Implementacija raznovrsnih strategija u kontekstu ublažavanja prepreka uzrokovanih poteškoćama u pamćenju i pažnji.....	22
2.6. Pružanje emocionalne podrške djeci sa lakom mentalnom ometenošću.....	24
2.7. Upotreba pozitivnog potkrepljenja kao motivacionog faktora u kontekstu pružanja pomoći i podrške djeci sa lakom mentalnom ometenošću u drugom ciklusu osnovnih škola	25
3. SARADNJA UČITELJA SA STRUČNIM SARADNICIMA I RODITELJIMA U KONTEKSTU PRUŽANJA POMOĆI I PODRŠKE DJECI SA LAKOM MENTALNOM OMETENOŠĆU U DRUGOM CIKLUSU OSNOVNE ŠKOLE	27
3.1. Značaj saradnje učitelja sa stručnim saradnicima u svrhu pružanja pomoći i podrške djeci sa lakom mentalnom ometenošću.....	27
3.2. Važnost saradnje učitelja sa roditeljima u svrhu pružanja pomoći i podrške djeci sa lakom mentalnom ometenošću	28
3.3. Poteškoće u saradnji učitelja sa stručnim saradnicima i roditeljima u svrhu pružanja pomoći i podrške djeci sa lakom mentalnom ometenošću.....	29
II ISTRAŽIVAČKI DIO	31

1.1. Problem i predmet istraživanja	31
1.2. Cilj i zadaci istraživanja	31
1.3. Istraživačke hipoteze	32
1.4. Metode, tehnike i instrumenti istraživanja	32
1.5. Uzorak ispitanika	33
2. REZULTATI ISTRAŽIVANJA	34
2.1. Rezultati dobijeni anketiranjem učitelja	34
2.2. Rezultati dobijeni intervjuisanjem učitelja	61
ZAKLJUČAK	66
LITERATURA	68
Prilog 1 – Anketni upitnik za učitelje	71
Prilog 2 – Fokus grupni intervju	78

UVOD

Razvoj pojedinca sa mentalnom ometenošću zavisi od tipa i stepena osnovnog poremećaja, povezanih invaliditeta, ekoloških faktora, psiholoških faktora, kognitivnih sposobnosti i komorbidnih psihopatoloških stanja (Radovanović, 2009). Mentalna ometenost obično je prisutna pri rođenju ili se razvija rano u životu. Pogađa oko 1-3% sve djece. To je trajno stanje koje se obično javlja tokom razvojnih godina djeteta, što može biti bilo kada od gestacije (vrijeme između začeća i rođenja) do adolescencije. Obično se dijagnostikuje prije navršene 18. godine, jer se može ne pokazati nekoliko godina, ponekad se manifestujući kasnije u životu.

Djeca sa mentalnom ometenošću, zbog neadekvatnog intelektualnog razvoja, funkcionišu sa ograničenim kapacitetima u poređenju sa djecom koja se razvijaju na tipičan način. Pored patoloških stanja mozga, postoje i drugi faktori koji se odnose na disfunkciju ove djece u društvenom okruženju (Greenspan, Wieder i Simons, 2003). Određeno okruženje u kojem dijete odrasta može imati važnu ulogu u poboljšanju ili pogoršanju njegovog funkcionisanja u društvenom miljeu.

Učenici sa intelektualnom ometenošću mogu imati kašnjenje u razvoju jezika. Na primjer, učenici sa intelektualnom ometenošću mogu imati poteškoće u učenju rječnika. Deficiti radne memorije mogu doprinijeti kašnjenju u razvoju jezika, tako da učenici ne mogu zapamtiti redosljed događaja ili mogu izostaviti informacije koje se ne sjećaju. Govorni poremećaji su takođe česti među učenicima sa intelektualnom ometenošću, uključujući deficite u artikulaciji i tečnosti (Biondić, 1993).

Glavne karakteristike mentalne ometenosti obilježene su kašnjenjem u ukupnom razvoju, zbog čega im je potrebna sistematska obuka za učenje svakodnevnih aktivnosti i drugih osnovnih adaptivnih vještina. Za to im je potrebna specifična podrška da bi se obučili na različitim nivoima, u zavisnosti od stepena mentalne ometenošću, jer ona utiče na cjelokupan razvoj djeteta, kao što su kašnjenje u usvajanju jezika, socijalnih vještina i vještina samopomoći (Mustać i Vicić, 1996).

Sposobnost razumijevanja i shvatanja je smanjena ili odložena, a reakcije su spore. Mnogi mogu imati pridružene probleme sa sluhom ili vidom. Neki mogu imati zabilježenu istoriju napada ili epilepsije koja zahtijeva kontinuiranu ili dugotrajnu medicinsku terapiju.

Prema stručnoj i naučnoj literaturi, postoji mnoštvo mogućnosti da se pruži podrška djeci sa mentalnom ometenošću. Imajući na umu ključne principe inkluzivnog obrazovanja, djeci sa lakom mentalnom ometenošću može se pružiti podrška kroz proces individualizacije i diferencijacije nastavnih sadržaja.

Motivacija za rad dolazi od činjenice da svako dijete ima jedinstvene sposobnosti i potrebe na koje je potrebno odgovoriti u vaspitno-obrazovnom procesu. Djeca sa lakom mentalnom ometenošću spadaju u grupu djece kojoj je potrebna dodatna podrška u razvijanju akademskih vještina i u razvijanju socijalnih odnosa sa vršnjacima koji se razvijaju na tipičan način.

I TEORIJSKI DIO

1. KARAKTERISTIKE DJECE SA LAKOM MENTALNOM OMETENOŠĆU

Intelektualna ometenost odnosi se na ograničenja u mentalnim sposobnostima koja utiču na inteligenciju, učenje i vještine svakodnevnog života. Uticaj ove pojave može značajno varirati među pojedincima; neki mogu doživjeti manje izazove i voditi nezavistan život, dok drugi mogu imati ozbiljnije poteškoće koje zahtijevaju doživotnu podršku i pomoć (Đorđević, Glumbić i Brojčin, 2016).

Intelektualna ometenost se obično identifikuje tokom djetinjstva i ima stalni uticaj na razvoj pojedinca. Intelektualni invaliditet se može definisati kao značajno smanjena sposobnost razumijevanja novih ili složenih informacija, učenja novih vještina i samostalnog snalaženja, uključujući društveno funkcionisanje. Kao i kod svih grupa invaliditeta, postoji mnogo vrsta intelektualne ometenosti sa različitim stepenom težine. To uključuje značajne razlike u prirodi i obimu intelektualnih oštećenja i funkcionalnih ograničenja, uzrocima invaliditeta, ličnom porijeklu i socijalnom okruženju pojedinca. Neki ljudi imaju genetske poremećaje koji ozbiljno utiču na njihove intelektualne, društvene i druge funkcionalne sposobnosti. Drugi sa blagim intelektualnim oštećenjem mogu razviti adekvatne životne vještine i biti u stanju da vode relativno nezavistan život odraslih. Otprilike 75 procenata ljudi sa intelektualnim invaliditetom je samo blago pogođeno, a 25 procenata umjereno, teško ili duboko (Holmes, 2003).

Uobičajena zablude je da je intelektualna ometenost samo ograničenje inteligencije procijenjeno jednostavnim testom inteligencije. IQ test je samo jedna informacija. Neki ljudi imaju prosječan ili iznadprosečan IQ, ali imaju problema sa drugim sposobnostima neophodnim za svakodnevni život. Drugi ljudi imaju koeficijent inteligencije niži od prosjeka, ali takođe imaju vještine i sposobnosti koje su dovoljno jake da ne ispunjavaju kriterijume za intelektualnu ometenost, ili ispunjavaju kriterijume za blaži oblik intelektualne nesposobnosti nego što pokazuje test inteligencije (Gonçalves Pereira & Matos Faria, 2013).

U Dijagnostičkom i statističkom priručniku za mentalne poremećaje Američkog psihijatrijskog udruženja, peto izdanje, revizija teksta, formalni naziv za ovo stanje je

„poremećaj intelektualnog razvoja“. Iako je za mnoge pojedince tačan uzrok njihove intelektualne ometenosti nepoznat, mnogi slučajevi intelektualne ometenosti se dešavaju zbog razlika u razvoju mozga. Rjeđe se mogu razviti zbog oštećenja mozga usljed bolesti, povrede ili drugih događaja kada je osoba mlađa od 18 godina (Kaljača i Dučić, 2016).

"Inteligencija" je opšti pojam za vašu sposobnost da razumijemo i komunicirao sa svijetom oko sebe. Ona prevazilazi tradicionalne jezičke i matematičke vještine koje mjeri IQ test. Simptomi povezani sa inteligencijom kod osoba sa intelektualnom ometenošću mogu značiti da imate bilo koji od sljedećih problema:

- **Kašnjenje ili usporeno učenje:** Poteškoće u sticanju znanja, bilo u školskom okruženju ili kroz životna iskustva.
- **Izazovi u razumijevanju i brzini čitanja.**
- **Teškoće u rasuđivanju i logici:** Problemi u donošenju zaključaka, pravljenju pretpostavki i razumijevanju uzročno-posljedičnih odnosa.
- **Problemi sa kritičkim razmišljanjem:** Teškoće u donošenju ispravnih odluka i procjeni situacija.
- **Poteškoće u korišćenju vještina rješavanja problema i planiranja:** Izazovi u razvoju strategija za rješavanje zadataka ili problema.
- **Lako skretanje pažnje i teškoće u fokusiranju:** Problemi u održavanju pažnje na zadacima ili razgovorima (Ericsson, 2005).

Učenici sa intelektualnom ometenošću suočavaju se sa akademskim izazovima koji proizlaze iz njihovih deficita u intelektualnom funkcionisanju i adaptivnom ponašanju. Ovi učenici mogu doživjeti akademske poteškoće povezane sa pažnjom, memorijom, generalizacijom i jezikom.

Učenici sa intelektualnom ometenošću obično imaju vještine čitanja, pisanja i matematike ispod nivoa razreda. Međutim, akademske vještine se mogu poboljšati, a učenici sa blagim intelektualnim ometenošću imaju koristi od akademski inkluzivnog okruženja.

Ovi učenici često loše prolaze na zadacima radne memorije u poređenju sa svojim vršnjacima bez intelektualnih smetnji (Kaljača, 2008).

Učenici sa intelektualnom ometenošću suočavaju se sa izazovima kada pokušavaju da ponove naučeno ponašanje ili vještinu u novoj situaciji. Na primjer, učenik može naučiti kako da koristi kalkulator za rješavanje jednostavnih matematičkih jednačina u učionici, ali može imati poteškoća da primijeni ovu vještinu u drugim okruženjima.

1.1. Klasifikacija mentalne ometenosti

Prema stručnoj literaturi, klasifikacija mentalne ometenosti podrazumijeva različite poremećaje u razvoju, koji u velikoj mjeri mogu uticati na proces učenja i snalaženja u svakodnevnim životnim situacijama. U nastavku rada navodimo osnovne kategorije mentalne ometenosti prema raznovrsnim klasifikacionim sistemima. Prema DSM-5, mentalna ometenost se dijeli u sljedeće kategorije:

- **Blaga mentalna ometenost** (IQ od 50 do 70): Pojedinci koji imaju blagu mentalnu ometenost su samostalni u izvršavanju radnji koje su potrebne za snalaženje u svakodnevnim životnim situacijama, ali im je neophodna podrška u procesu obrazovanja.
- **Umjerena mentalna ometenost** (IQ od 35 do 49): Osobe koje imaju umjerenu mentalnu ometenost mogu uspješno izvršavati osnovne radnje, ali im je potrebna podrška u svakodnevnim situacijama. Proces učenja kod ovih osoba odvija se sporije, dok je socijalizacija sa drugima otežana.
- **Teška mentalna ometenost** (IQ od 20 do 34): Osobe koje imaju tešku mentalnu ometenost trebaju podršku i nadzor. One mogu imati ozbiljnih poteškoća u razvijanju bazičnih vještina i komunikacije.
- **Duboka mentalna ometenost** (IQ ispod 20): Osobe koje imaju duboku mentalnu ometenost zahtijevaju kontinuiranu pažnju i podršku (Mešalić, Mahmutagić i Hađžihasanović, 2004).

Veoma je značajno razumjeti klasifikaciju mentalne ometenosti, jer nam to omogućava da bolje shvatimo pojedinca i predvidimo načine za pružanje pomoći i podrške.

1.2. Indikatori lake mentalne ometenosti kod djece

Intelektualna ometenost je termin koji se koristi kada pojedinac ima ispodprosječnu inteligenciju ili mentalne sposobnosti. Nedostatak vještina neophodnih za svakodnevni život takođe je često povezan sa ovom vrstom poremećaja. Kada je u pitanju intelektualna ometenost, postoje različiti stepeni u rasponu od blage do teške. Dok djeca i adolescenti sa intelektualnim teškoćama mogu naučiti nove vještine, oni to čine sporije od ostalih. Ova djeca često imaju poteškoće da saopšte svoje specifične želje i potrebe i obično se bore sa brigom o sebi. U većini slučajeva, ovim osobama je potrebna pomoć u govoru, hodanju, oblačenju i jelu (Cummins & Laury, 2003).

Obično se kašnjenja u motoričkom funkcionisanju, jezičkim sposobnostima i društvenim prekretnicama mogu identifikovati u prve dvije godine djetetovog života ako ono ili ona imaju teže intelektualne smetnje. Međutim, blage intelektualne smetnje se možda neće moći identifikovati sve dok dijete ne dostigne školski uzrast, kada postanu prisutni izazovi sa akademskim učenjem. Iako se obično javlja tokom razvojnih perioda, takođe je moguće da se intelektualni invaliditet razvije kasnije kao rezultat bolesti ili povrede mozga (Cummins & Laury, 2003).

Osnovni indikatori lake mentalne ometenosti su:

- **Kognitivne teškoće** – djeca mogu imati poteškoća u učenju, probleme sa pažnjom i razumijevanjem gradiva.
- **Problemi u komunikaciji** – djeca mogu imati problema u verbalnom izražavanju, što može imati negativan uticaj na interakciju sa vršnjacima.
- **Emocionalne poteškoće** – djeca sa lakom mentalnom ometenošću mogu imati česte varijacije raspoloženja. Često su prisutni anksioznost ili depresivnost. Ova djeca mogu imati poteškoća sa regulacijom emocija i izraziti frustraciju ili tugu na neadekvatan način.
- **Poteškoće u motorici** – djeca mogu imati problema sa finom i grubom motorikom, što ima negativan uticaj na sposobnost upotrebe materijala i pisanja.

- **Smanjena sposobnost za rješavanje problema** – djeca mogu imati problema da pronađu rješenja za određene problemske situacije koje su zastupljene u svakodnevnim aktivnostima (Medouz & Kešdan, 2000).

Veoma je važno da učitelji pravovremeno prepoznaju gore navedene indikatore, kako bi u saradnji sa stručnom službom osmislili plan podrške djeci sa lakom mentalnom ometenošću.

1.3. Uzroci lake mentalne ometenosti kod djece

Razumijevanje uzroka lake mentalne ometenosti je značajno za pružanje podrške i intervencija. Prema stručnoj literaturi, u glavne uzroke lake mentalne ometenosti ubrajaju se:

- **Genetski faktori** – ako je jedan ili više članova porodice imao mentalnu ometenost, postoji veća mogućnost da će se sličan problem prenijeti na naredne generacije.
- **Poremećaji tokom trudnoće** – prenatalna izloženost alkoholu ili narkoticima može imati negativan uticaj na razvoj mozga fetusa.
- **Komplikacije tokom porođaja** – prijevremeno rođenje može u određenoj mjeri izazvati oštećenje mozga i prouzrokovati lakše forme mentalne ometenosti.
- **Socijalni i emocionalni faktori** – djeca koja odrastaju u nepovoljnim uslovima mogu biti u povećanom riziku za razvoj mentalne ometenosti. Nedostatak optimalne rane stimulacije ima snažan uticaj na razvoj kognitivnih sposobnosti djece.
- **Neurološki poremećaji** – neki neurološki poremećaji poput epilepsije mogu izazvati razvoj lakših formi mentalne ometenosti.
- **Psihosocijalni faktori** – zanemarivanje i zlostavljanje u ranom djetinjstvu može imati negativan uticaj na kognitivni i emocionalni razvoj djeteta (Casella & Muzio, 2015).

Veoma je važno da učitelji razumiju uzroke lake mentalne ometenosti, kako bi obezbijedili optimalnu podršku djeci sa ovim poremećajem.

1.4. Zastupljenost lake mentalne ometenosti kod djece

Intelektualna ometenost definiše se kao „stanje zaustavljenog ili nepotpunog razvoja uma, koje je posebno karakterisano oštećenjem vještina ispoljenih tokom perioda razvoja, a koje doprinose opštem nivou inteligencije, tj. kognitivnim, jezičkim, motoričkim i socijalnim sposobnostima“ (Svjetska zdravstvena organizacija, 1992:22). Američko udruženje za intelektualnu i razvojnu ometenost definiše intelektualnu ometenost kao „ograničenja u intelektualnom funkcionisanju i adaptivnom ponašanju“ (Američko udruženje za intelektualnu i razvojnu ometenost, 2010: 56). Adaptivno ponašanje obuhvata konceptualne vještine (npr. jezik, koncepti novca i vremena), socijalne vještine (npr. međuljudske vještine i rješavanje socijalnih problema) i praktične vještine (npr. svakodnevne aktivnosti, zanimanje).

Prevalenca intelektualne ometenosti globalno kreće se između 1% i 3%. Među osobama sa intelektualnom ometenošću, blaga, umjerena, teška i duboka mentalna ometenost pogađa otprilike 85%, 10%, 4% i 2% populacije, redom (Magumise, 2017). S obzirom na nedostatak istraživanja u oblasti incidencije i smrtnosti, studije koje izvještavaju o prevalenciji postaju značajnije kao izvori ključnih podataka za procjenu tereta intelektualne ometenosti. Međutim, prema našim saznanjima, ne postoje studije koje izvještavaju o globalnim procjenama prevalencije, niti su objavljeni podaci prikupljeni putem sistematskih pregleda različitih studija (Winter, 2007).

Zastupljenost lake mentalne ometenosti kod djece predstavlja veliki problem u domenu javnog zdravlja. Prema stručnoj literaturi, laka mentalna ometenost javlja se kod 1-3% djece na predškolskom uzrastu, što zavisi od raznovrsnih faktora, kao što su socioekonomski status, neurološki poremećaji itd. (Magumise, 2017).

Određene populacije se smatraju pod većim rizikom za razvoj blage intelektualne ometenosti. Recimo, djeca koja odrastaju u porodicama sa niskim socioekonomskim statusom često imaju veći rizik za dobijanje mentalne ometenosti zbog znatno smanjenog pristupa optimalnoj prenatalnoj i postnatalnoj zaštiti.

2. PROCES PRUŽANJA PODRŠKE I POMOĆI DJECI SA LAKOM MENTALNOM OMETENOŠĆU U DRUGOM CIKLUSU OSNOVNE ŠKOLE

U drugom ciklusu osnovne škole, djeca sa lakom mentalnom ometenošću susreću se sa mnogobrojnim izazovima, a pružanje optimalne pomoći je veoma značajno za njihovo vaspitanje i obrazovanje. Smatramo da se djeci sa mentalnom ometenošću može pružiti pomoć i podrška na raznovrsne načine i time omogućiti razvojno primjereniju inkluziju ove djece u kolektiv vršnjaka bez teškoća u razvoju.

Individualizovani pristup je veoma značajan za djecu sa lakom mentalnom ometenošću. Učitelji i stručni saradnici treba da kreiraju individualizovane planove za djecu sa intelektualnom ometenošću. Prilikom kreiranja navedenih planova, moraju se imati na umu potrebe, sposobnosti i interesovanja djeteta.

Prilagođavanje nastavnih metoda je takođe veoma važno za djecu sa mentalnom ometenošću. Učitelji treba da implementiraju raznovrsne tehnike poučavanja koje podstiču učenike sa mentalnom ometenošću da se aktivno uključe u proces učenja (Marić, Bogojević i Đurović, 2011).

Iako je djeci sa lakom mentalnom ometenošću potrebno pružiti podršku u razvoju akademskih vještina, smatramo da emocionalna podrška ima važnu ulogu u radu sa ovom djecom. Učitelji i stručni saradnici treba da budu otvoreni za razgovor i podršku. Nakon razgovora sa učiteljima i stručnim saradnicima, djeca sa lakom mentalnom ometenošću biće osnažena da se suoče sa izazovima.

Saradnja i kooperacija između škole i porodice su neophodne za adekvatno pružanje podrške djeci sa lakom mentalnom ometenošću. Kontinuirani sastanci sa roditeljima omogućavaju učiteljima da detaljno upoznaju ponašanje i interesovanja djeteta kod kuće, što u velikoj mjeri može pomoći u procesu prilagođavanja didaktičkih strategija.

Dakle, pružanje podrške i pomoći djeci sa lakom mentalnom ometenošću podrazumijeva holistički pristup koji uključuje individualizaciju, prilagođavanje didaktičkih metoda, emocionalnu podršku, saradnju sa porodicom i stručnjacima, kao i vrednovanje.

2.1. Prilagođavanje nastavnih sadržaja sposobnostima i potrebama djece sa lakom mentalnom ometenošću

Prilagođavanje nastavnih sadržaja djeci sa lakom mentalnom ometenošću je veoma značajno za kreiranje optimalnog inkluzivnog vaspitno-obrazovnog okruženja koje omogućava svakom učeniku da u najvećoj mogućoj mjeri razvija svoje potencijale. Navedeni proces od učitelja zahtijeva da prepoznaju prepreke sa kojima se djeca sa lakom mentalnom ometenošću suočavaju, kako bi omogućili da nastava bude prilagođena. U nastavku rada navodimo ključne pristupe za prilagođavanje nastavnih sadržaja djeci sa lakom mentalnom ometenošću:

- **Individualizacija nastave:** Učitelji treba da osmisle individualne planove rada koji uzimaju u obzir potrebe i mogućnosti djeteta sa mentalnom ometenošću. Navedeno se odnosi na prilagođavanje vaspitno-obrazovnih ishoda, sadržaja i metoda rada (Lazor, Marković i Nikolić, 2008).
- **Upotreba vizuelnih i taktilnih materijala:** Kako bi pružili što bolju podršku djeci sa mentalnom ometenošću, učitelji treba da koriste vizuelne i taktilne materijale kao što su slike, makete, dijagrami itd. Smatra se da ovi materijali mogu pomoći djeci da bolje razumiju apstraktne pojmove.
- **Podsticanje učenika na aktivno učenje:** Aktivno uključivanje učenika u proces nastave može u velikoj mjeri poboljšati učenje. Učitelji mogu organizovati kooperativne aktivnosti koje će omogućiti djeci da aktivno participiraju i uče kroz iskustvo.
- **Jasna uputstva:** Tokom objašnjavanja novog gradiva, učitelji treba da daju jasne i kratke instrukcije. Potrebno je da se nastavni sadržaji raščlane u korake kako bi ih djeca sa mentalnom ometenošću lakše razumjela.
- **Blagovremeno davanje povratnih informacija:** Potrebno je da učitelji daju pozitivne povratne informacije kako bi motivisali djecu. Pohvale za adekvatno urađen zadatak mogu djelovati veoma podsticajno na djecu sa lakom mentalnom ometenošću (Lazor, Marković i Nikolić, 2008).

- **Inkluzivno okruženje:** Stvaranje inkluzivnog okruženja, gdje se na pozitivan način gleda na različitosti, može u velikoj mjeri unaprijediti motivaciju i učenje djece sa mentalnom ometenošću.

Mišljenja smo da prilagođavanje nastavnih sadržaja sposobnostima djece sa lakom mentalnom ometenošću nije samo etička odgovornost, već i značajan činilac za poboljšanje kvaliteta vaspitno-obrazovnog procesa.

2.2. Primjena individualnog oblika rada sa djecom sa lakom mentalnom ometenošću

Veoma je važno da učitelji primjenjuju individualni rad sa djecom koja imaju laku mentalnu ometenošću. Kako bi se na što bolji način primjenjivao individualni rad sa djecom koja imaju laku mentalnu ometenošću, potrebno je sljedeće:

- **Razumijevanje potreba djeteta:** Potrebno je na samom početku detaljno procijeniti sposobnosti i potrebe djeteta. Ovaj proces može podrazumijevati konsultacije sa roditeljima, analizu prethodnih akademskih postignuća i posmatranje ponašanja učenika (Milić, 2016). Razumijevanje određenih prepreka, poput poteškoća u učenju i problema s pažnjom, omogućava učiteljima da planiraju primjenu određenih strategija rada.
- **Postavljanje realnijih ciljeva:** Na osnovu procjene, učitelj može da postavi ciljeve koji su prihvatljivi za dijete. Navedeni ciljevi treba da budu mjerljivi i vremenski definisani (Prodanović i Ničković, 1984).
- **Razvijanje socijalnih i emocionalnih vještina:** Pored akademskih vještina, tokom individualnog rada sa djetetom, učitelji treba da razvijaju socijalne i emocionalne vještine. Kroz grupne aktivnosti, djeca sa lakom mentalnom ometenošću mogu naučiti kako da na adekvatan način izraze svoje emocije i kako da komuniciraju.
- **Kontinuirana evaluacija i prilagođavanje:** Individualni rad sa djecom koja imaju laku mentalnu ometenošću nije statičan; on podrazumijeva evaluaciju i prilagođavanje. Potrebno je da učitelji redovno prate napredak djeteta kako bi na bolji način prilagodili ciljeve i metode rada.

Primjena individualnog rada sa djecom koja imaju laku mentalnu ometenošću ima za cilj da unaprijedi cjelokupni razvoj ove djece. Kao što je već rečeno, putem individualnog rada sa djecom ne poboljšavaju se samo akademski rezultati, već se unapređuju i socijalne vještine.

2.3. Planiranje nastavnih aktivnosti za djecu sa lakom mentalnom ometenošću

Planiranje nastavnih aktivnosti za djecu sa lakom mentalnom ometenošću podrazumijeva pažljiv pristup kako bi se omogućilo da se zadovolje potrebe i interesovanja ove djece. U vaspitno-obrazovnom proces moraju se uzeti u obzir kognitivne sposobnosti i ostale karakteristike djece sa lakom mentalnom ometenošću. Aktivnosti treba da imaju precizno definisane ciljeve koji su prilagođeni potrebama i mogućnostima učenika. To može da se odnosi na razvoj osnovnih akademskih vještina, kao i socioemocionalnih kompetencija.

U šemi 1 prikazan su osnovne karakteristike planiranja nastave za djecu sa lakom mentalnom ometenošću.

Izvor: Kaljača, 2008

Šema 1 pruža pregled ključnih karakteristika potrebnih za efikasno planiranje nastave za djecu s lakom mentalnom ometenošću. Prikazane su temeljne komponente koje omogućavaju prilagođavanje sadržaja individualnim sposobnostima učenika. Fokus je na jednostavnosti i razumljivosti zadataka, kako bi ih učenici mogli usvojiti kroz svakodnevne primjere i praktične aktivnosti. Takođe, šema naglašava značaj motivacije i pohvale kao strategija za podršku učenicima tokom učenja. Prikazane su i smjernice za fleksibilno kreiranje nastavnih aktivnosti koje u obzir uzimaju tempo svakog učenika, čime se dodatno doprinosi njihovom uspješnom uključivanju u obrazovni proces.

2.4. Realizacija nastave za djecu sa lakom mentalnom ometenošću

Djeci sa lakom mentalnom ometenošću neophodna je dodatna pomoć i podrška koja je prilagođena sposobnostima ove djece. Pojedina istraživanja (Weiss, Markowitz i Kiel, 2018) pokazuju da je u nastavi sa djecom koja imaju laku mentalnu ometenošću potrebno upotrebljavati diferencirane metode. U velikom broju evropskih država, djeca sa lakom mentalnom ometenošću nastavu pohađaju zajedno sa vršnjacima tipičnog razvoja (Hinds i saradnici, 2015). Istraživanja, takođe, pokazuju da nastavnici često nisu dovoljno edukovani za pružanje podrške djeci s lakom mentalnom ometenošću. Posebno se naglašava da nastavnici nijesu motivisani da unapređuju svoje kompetencije u domenu rada sa djecom koja imaju mentalnu ometenošću (Florian & Rouse, 2009).

Realizacija nastave za djecu sa lakom mentalnom ometenošću podrazumijeva značajna prilagođavanja nastavnog sadržaja (Wehmeier & Shogren, 2017). Zanimljivo je navesti da postoje istraživanja (Shen i saradnici, 2015) koja pokazuju da se nastavnici angažuju da pruže pomoć i podršku djeci sa lakom mentalnom ometenošću, ali da se u tom procesu suočavaju sa mnogobrojnim izazovima.

Prema stručnoj literaturi, najčešće primjenjivane strategije u radu sa djecom koja imaju laku mentalnu ometenošću su: upotreba individualnog rada, vršnjačka edukacija, motivisanje učenika itd. (Huus, 2017). Pored prethodno navedenih strategija, učenicima sa lakom mentalnom ometenošću postavljaju se jednostavniji zadaci, koji se razlažu na manje cjeline (Olsson & Roll-Pettersson, 2012).

Imajući na umu karakteristike djece sa lakom mentalnom ometenošću, nastavne metode i materijali moraju biti usklađeni sa sposobnostima ove djece (Scruggs et al., 2012). Uvidom u stručnu literaturu dolazimo do saznanja da, osim učitelja, važnu ulogu u pružanju pomoći i podrške djeci sa lakom mentalnom ometenošću imaju stručni saradnici (Tomlinson, 2014).

Nalazi nekih istraživanja (Obiakor et al., 2012) pokazuju da je za rad sa djecom koja imaju laku mentalnu ometenošću od velike važnosti primjenjivati diferenciranu nastavu. Diferencijacija nastave zahtijeva fleksibilnost u načinu podučavanja, kao i adaptaciju standardnog kurikulumu kako bi u što većoj mjeri odgovarao sposobnostima djeteta (Kiš-Glavaš, Nikolić, Igrić, 1997; Obiakor et al., 2012).

Djeca sa lakom mentalnom ometenošću često se suočavaju sa poteškoćama u intelektualnom i adaptivnom funkcionisanju (Kaljača, 2008; Lazor, Marković i Nikolić, 2008). Ova djeca ispoljavaju češće problematična ponašanja nego njihovi vršnjaci tipičnog razvoja. Prema nalazima nekih istraživanja (Đurić-Zdravković i Japundža-Milisavljević, 2009; Buha i Gligorović, 2013), od 20 do 40% djece sa lakom mentalnom ometenošću ispoljava određene forme agresivnog ponašanja.

2.5. Implementacija raznovrsnih strategija u kontekstu ublažavanja prepreka uzrokovanih poteškoćama u pamćenju i pažnji

Efikasne nastavne strategije za učenike s intelektualnim teškoćama uključuju razbijanje složenih zadataka na manje, lakše korake kako bi ih bolje razumjeli i izvršili. Učitelji mogu koristiti taktilne i kinestetičke aktivnosti, poput praktičnih zadataka i učenja kroz pokret, kako bi lekcije bile jasnije i zanimljivije. Vizuelna podrška, kao što su slike i grafikoni, pomaže u pojašnjavanju instrukcija. Dodatno, pružanje brze i konkretne povratne informacije jača učenje i podstiče pozitivno ponašanje. Ove strategije pomažu učenicima da uspješno uče u učionici (Kwon, 2007).

Intelektualne teškoće (IT) su stanja koja se odlikuju ograničenjima u intelektualnom funkcionisanju i adaptivnom ponašanju, što utiče na svakodnevne socijalne i praktične vještine. U obrazovnim okruženjima, ova ograničenja mogu uticati na sposobnost učenika da uče, komuniciraju i učestvuju u akademskim aktivnostima na istom nivou kao njihovi vršnjaci. Potrebne su specijalizovane strategije prilagođene individualnim potrebama kako bi se

efikasno podržali učenici. Ove strategije se fokusiraju na razlaganje zadataka na manje, lakše korake, pružanje dodatne podrške i prilagođavanje, te stvaranje podržavajućeg i inkluzivnog okruženja za učenje. Uz ove pristupe, učenici s IT mogu pristupiti kvalitetnom obrazovanju i ostvariti svoj puni potencijal.

Jedna strategija je razbijanje zadataka učenja na male korake. Svaki zadatak učenja je predstavljen, korak po korak. Time se izbjegava preopterećenje učenika. Kada učenik savlada jedan korak, uvodi se sljedeći korak. Ovo je progresivan, postupan pristup učenju. Karakteristično je za mnoge modele učenja. Jedina razlika je u broju i veličini uzastopnih koraka.

Djeca sa lakom mentalnom ometenošću najbolje rade u okruženjima za učenje u kojima se koriste vizuelna pomagala. Ovo može uključivati grafikone, slike i dijagrame. Ovi vizuelni alati su takođe korisni za pomoć učenicima da shvate kakva se ponašanja od njih očekuju. Na primjer, korišćenje grafikona za mapiranje napretka učenika je veoma efikasno. Grafikoni se takođe mogu koristiti kao sredstvo za pružanje pozitivnog potkrepljenja za odgovarajuće ponašanje na zadatku. Kreiranje efektnih vizuelnih pomagala za učenike sa intelektualnim teškoćama uključuje sljedeće korake:

- identifikaciju ključnih koncepata;
- određivanje glavnih uputstava koja učenici treba da razumiju;
- rastavljanje složenih informacija na jednostavne, jasne poruke;
- upotrebu slika, simbola, crteža ili fotografija koje predstavljaju koncept ili zadatak (McInerney & Ali, 2006).

Vizuelna podrška ima ključnu ulogu u podsticanju samostalnosti učenika sa intelektualnim teškoćama tako što promoviše razumijevanje, olakšava komunikaciju, jača samopouzdanje i podstiče samostalno zastupanje. Uključivanjem efektnih vizuelnih pomagala u nastavu i svakodnevne rutine, učitelji mogu stvoriti inkluzivne obrazovne sredine koje podržavaju raznovrsne potrebe učenika i promovišu samostalnost, samopouzdanje i samoodređenje.

Četvrta strategija nastave je pružanje neposredne i brze povratne informacije. Učenici sa lakom mentalnom ometenošću zahtijevaju trenutne povratne informacije kako bi povezali

svoje ponašanje sa reakcijom učitelja. Kašnjenje u davanju povratnih informacija otežava povezivanje uzroka i posljedice, što može dovesti do propuštanja ključnih lekcija.

2.6. Pružanje emocionalne podrške djeci sa lakom mentalnom ometenošću

Istraživanja koja su pratila razvoj djece od rođenja do odraslosti pokazuju značajne razlike u mentalnom zdravlju između djece s intelektualnim teškoćama i one bez njih. Djeca s intelektualnim teškoćama su već od treće godine znatno sklonija razvoju mentalnih problema, koji često traju do odraslog doba. U poređenju sa vršnjacima, imaju do četiri puta veću vjerovatnoću da imaju dijagnostikovane psihijatrijske poremećaje. Razlozi za visoku stopu mentalnih problema uključuju razvojne, biološke, psihološke, socijalne i kulturne faktore (Peterson & Hittie, 2010).

Pružanje emocionalne podrške djeci sa lakom mentalnom ometenošću je veoma značajno. Ova podrška može se ispoljavati kroz raznovrsne strategije i pristupe koje omogućavaju da se djeca osjećaju sigurno i uvaženo. Krucijalni elementi emocionalne podrške djeci sa lakom mentalnom ometenošću podrazumijevaju:

- **Sigurno okruženje:** Učitelji treba da stvore okruženje u kojem će se dijete sa lakom mentalnom ometenošću osjećati slobodno da razgovara i komunicira sa svojim vršnjacima koji se razvijaju na tipičan način.
- **Razvijanje samopouzdanja:** Učitelji treba da podstiču djecu sa lakom mentalnom ometenošću da se suoče sa izazovima i daju im mogućnosti da postignu uspjehe.
- **Razgovori o osjećanjima:** Djeca sa lakom mentalnom ometenošću mogu imati koristi od aktivnosti koje podstiču emocionalnu pismenost, kao što su razgovori o emocijama. Ove aktivnosti u velikoj mjeri pomažu djecu da identifikuju i ispolje svoje emocije.
- **Upotreba vizuelnih materijala:** Vizuelni materijali, kao što su slike, mogu pomoći djeci da na adekvatniji način razumiju emocije. Ovi materijali pomažu djeci da lakše shvate šta se od njih očekuje i kako treba da se suočavaju sa različitim emocionalnim izazovima.
- **Strukturirane rutine:** Evidentno je da rutine pomažu djeci da se osjećaju sigurnije.

- **Pružanje podrške u socijalnim interakcijama:** Djeca sa lakom mentalnom ometenošću često se suočavaju sa izazovima u socijalizaciji, zato ih je potrebno ohrabrivati u socijalnim interakcijama.
- **Participacija roditelja:** Aktivno uključivanje roditelja u pružanje emocionalne podrške djeci sa lakom mentalnom ometenošću je veoma važno. Roditelji djeteta moraju biti informisani o strategijama koje se koriste kako bi postali dio podrške (Westwood, 2007).

Kroz primjenu navedenih strategija, emocionalna podrška djeci sa lakom mentalnom ometenošću može imati važnu ulogu u procesu razvijanja pozitivnih mehanizama suočavanja sa svakodnevnim situacijama.

2.7. Upotreba pozitivnog potkrepljenja kao motivacionog faktora u kontekstu pružanja pomoći i podrške djeci sa lakom mentalnom ometenošću u drugom ciklusu osnovnih škola

Pozitivno potkrepljenje je jedan od značajnih elemenata u procesu vaspitanja i obrazovanja djece sa lakom mentalnom ometenošću. Ovaj pristup bazira se na teoriji učenja koja akcentuje značaj nagrađivanja primjernog ponašanja kako bi se ono ponavljalo. Za djecu sa lakom mentalnom ometenošću pozitivno potkrepljenje je značajno za njihov emocionalni i kognitivni razvoj.

Pozitivno potkrepljenje podrazumijeva davanje nagrade poslije uspješno obavljenog zadatka. Ova nagrada može biti u obliku pohvale ili privilegije (omogućavanje dodatnog vremena za izbor aktivnosti). Primarni cilj pozitivnog potkrepljenja jeste jačanje željenog ponašanja i motivacija djece da se u što većoj mjeri angažuju u učenju (Jerčić i Sitar, 2013).

U vaspitno-obrazovnom okruženju, pozitivno potkrepljenje može se upotrebljavati na raznovrsne načine. Recimo:

- **Podsticanje društvenih interakcija:** U situacijama kada djeca sa lakom mentalnom ometenošću ispoljavaju društveno prihvatljive obrasce ponašanja, treba ih za to pohvaliti.
- **Prevazilaženje izazova:** Kada se djeca suočavaju sa određenim poteškoćama, pozitivno potkrepljenje može biti značajno za razvijanje samopouzdanja.

Da bi pozitivno potkrepljenje bilo zaista efikasno, potrebno je razviti sljedeće strategije:

- prilagoditi pristup svakom učeniku;
- nagrađivati poželjeno ponašanje u kontinuitetu;
- razvijati različite oblike nagrada u cilju motivacije učenika itd. (Milić, 2016).

Primjenom pozitivnog potkrepljenja nastavnici mogu unaprijediti školski uspjeh učenika i poboljšati socijalizaciju djece sa lakom mentalnom ometenošću.

3. SARADNJA UČITELJA SA STRUČNIM SARADNICIMA I RODITELJIMA U KONTEKSTU PRUŽANJA POMOĆI I PODRŠKE DJECI SA LAKOM MENTALNOM OMETENOŠĆU U DRUGOM CIKLUSU OSNOVNE ŠKOLE

Saradnja učitelja sa roditeljima i stručnim saradnicima omogućava razvijanje podržavajuće mreže koja stvara povoljne uslove da djeca sa lakom mentalnom ometenošću prevaziđu izazove sa kojima se suočavaju u nastavnom procesu. Kontinuirana saradnja i komunikacija između svih strana omogućavaju razmjenu mišljenja i stavova, čime se stvara kontinuitet u pružanju podrške učenicima sa lakom mentalnom ometenošću.

Kroz saradnju učitelja sa kolegama, stručnim saradnicima i roditeljima može se razviti niz strategija koje će biti u funkciji pružanja podrške djeci sa lakom mentalnom ometenošću. Zajednički pristup stvara bolje uslove za optimalnu integraciju učenika u redovni vaspitno-obrazovni proces, čime se unapređuje socijalizacija (Rodrigue & Houck, 2001).

Saradnja između učitelja, stručnih saradnika i roditelja je veoma značajna za pružanje kvalitetne pomoći i podrške djeci sa lakom mentalnom ometenošću. Ova saradnja omogućava da se na efikasan način identifikuju i zadovolje potrebe učenika sa lakom mentalnom ometenošću na najbolji način. Samo zajedničkim angažmanom možemo obezbijediti da djeca sa lakom mentalnom ometenošću imaju tendenciju da se razvijaju analogno svojim sposobnostima.

3.1. Značaj saradnje učitelja sa stručnim saradnicima u svrhu pružanja pomoći i podrške djeci sa lakom mentalnom ometenošću

Saradnja učitelja sa stručnim saradnicima predstavlja važan element u kreiranju inkluzivnog okruženja za djecu sa lakom mentalnom ometenošću. Učitelji, kao primarni nosioci vaspitno-obrazovnog procesa, često se suočavaju sa izazovima prilikom planiranja aktivnosti za djecu sa lakom mentalnom ometenošću. Zato angažovanje stručnih saradnika (pedagog, psiholog, defektolog) može u velikoj mjeri doprinijeti kvalitetu nastave za ovu djecu.

Jedan od važnih razloga zbog kojih je saradnja između učitelja i stručnih saradnika značajna jeste razmjena znanja i iskustava. Stručni saradnici posjeduju specifična znanja o

razvoju i sposobnostima djece sa lakom mentalnom ometenošću i pomažu učiteljima da bolje razumiju individualne razlike među učenicima. Kroz saradnju, učitelji mogu steći znanja koja se odnose na primjenu strategija podučavanja koje se baziraju na individualizaciji i diferencijaciji nastave.

Stručni saradnici mogu učiteljima pružiti podršku u procesu identifikacije i procjene sposobnosti učenika sa lakom mentalnom ometenošću. Učitelji veoma često nemaju pristup alatima za procjenu učenika. Stručni saradnici mogu sprovesti procjene i pružiti pomoć učiteljima u procesu postavljanja realnih ciljeva i planiranja nastavnih aktivnosti za djecu sa lakom mentalnom ometenošću.

Saradnja sa stručnim saradnicima omogućava učiteljima da se na efikasniji način suočavaju sa izazovnim ponašanjem učenika sa lakom mentalnom ometenošću. Stručni saradnici mogu učiteljima predložiti primjenu određenih motivacionih tehnika. Ove tehnike nijesu samo važne za djecu sa lakom mentalnom ometenošću, već i za njihove vršnjake koji se razvijaju na tipičan način (Medouz i Kešdan, 2000).

Jedna od pogodnosti saradnje je i uključivanje roditelja u obrazovni proces. Stručni saradnici su veoma često posrednici između škole i porodice. Uključivanje roditelja u aktivnosti koje se odnose na obrazovanje djece sa lakom mentalnom ometenošću u velikoj mjeri doprinosi unapređenju kvaliteta nastave za ovu djecu. Kada roditelji i učitelji zajedno rade na prepoznavanju i primjeni strategija podrške, postoji veća mogućnost da djeca sa lakom mentalnom ometenošću napreduju u skladu sa svojim mogućnostima.

3.2. Važnost saradnje učitelja sa roditeljima u svrhu pružanja pomoći i podrške djeci sa lakom mentalnom ometenošću

Saradnja između roditelja i nastavnika ima direktne i indirektne implikacije na primjenu inkluzivnog obrazovanja (Magumise, 2017). Aktivna saradnja između nastavnika, roditelja i različitih stručnjaka, poput logopeda i radnih terapeuta, doprinosi „uspostavljanju uzajamnog partnerstva s roditeljima i uključivanju porodica u sve aspekte brige o djeci i njihovog obrazovanja“ (Winter, 2007: 4). Roditelji i nastavnici aktivno učestvuju u brizi i obrazovanju djece. Osim toga, pozitivna saradnja između roditelja i nastavnika može pozitivno uticati na

samopouzdanje djece sa lakom mentalnom ometenošću, njihovo učenje kod kuće, komunikacione vještine itd.

Važnost saradnje između roditelja i nastavnika generalno je opširno istražena, ali je potrebno dodatno proučiti njene ishode u odnosu na djecu sa lakom mentalnom ometenošću. Saradnja roditelja i nastavnika pokazala se kao efektivan i kreativan način za postizanje boljih rezultata u učenju za sve učenike, uključujući djecu sa lakom mentalnom ometenošću. Ovo ima širok i trajan uticaj na uspjeh djeteta u školi. Kako škole teže da budu efikasne i inkluzivne, podstiču i podržavaju interakcije između roditelja i nastavnika, povećavajući saznanja o postojećim ili mogućim interakcijama, izazovima i mogućnostima za jačanje efekta ove saradnje (Winter, 2007).

Saradnja između roditelja djece sa lakom mentalnom ometenošću i učitelja ima trajan uticaj na uspjeh ove djece u školi. Međutim, u obrazovanju djece sa lakom mentalnom ometenošću, saradnja roditelja i nastavnika nailazi na dvostruke izazove koji zahtijevaju pažnju kako bi se postigli uspješni rezultati. Svi akteri treba da budu spremni da se međusobno podržavaju u interakciji i obrazovanju djece sa lakom mentalnom ometenošću, kao i da podstiču sveukupan razvoj i obrazovne ishode ove djece. Kao ključni akteri, roditelji i učitelji moraju raditi na izgradnji kvalitetne saradnje (uz međusobno priznavanje znanja o saradnji, preprekama s kojima se suočavaju i načinima za unapređenje saradnje) koja je ključna i korisna za dijete, kao i za sve uključene u saradnju.

3.3. Poteškoće u saradnji učitelja sa stručnim saradnicima i roditeljima u svrhu pružanja pomoći i podrške djeci sa lakom mentalnom ometenošću

Saradnja i timski rad između učitelja, stručnih saradnika i roditelja imaju veoma značajnu ulogu u razvoju i učenju djece sa lakom mentalnom ometenošću. Ipak, uprkos važnosti kooperativnog odnosa između učitelja, roditelja i stručnih saradnika, različite poteškoće mogu da ometaju djelovanje prethodno navedenog tima. Prepreke u ostvarivanju kvalitetne saradnje obično se sagledavaju kroz prizmu komunikacije, usaglašavanja stavova, tolerancije, pogleda na didaktički proces itd.

Smatramo da jedna od poteškoća u ostvarivanju saradnje između učitelja, stručnih saradnika i roditelja predstavlja nedovoljno otvorena komunikacija. Učitelji često nemaju

dovoljno vremena za razgovore sa roditeljima, što može dovesti do toga da informacije o djetetu sa lakom mentalnom ometenošću ne budu optimalno razmijenjene. Kada se informacije o djetetu ne razmjenjuju na efikasan način, stručni saradnici i roditelji neće imati objektivnu sliku o potrebama djeteta sa lakom mentalnom ometenošću, što može otežati proces planiranja primjene strategija podrške.

Često može doći do nesporazuma između učitelja i roditelja. Učitelji se više usmjeravaju na akademske rezultate djeteta, dok roditelji mogu ispoljavati zabrinutost za emocionalni i socijalni razvoj djeteta.

Nedovoljna usklađenost u načinima podrške može predstavljati poteškoću u saradnji između učitelja i stručnih saradnika. Učitelji primjenjuju raznovrsne nastavne metode, dok stručni saradnici mogu upotrebljavati nešto drugačije strategije. Ova neusklađenost može zbuniti djecu sa lakom mentalnom ometenošću.

Bez obzira na prethodno navedene poteškoće u saradnji, učitelji, roditelji i stručni saradnici moraju zajedno raditi na blagovremenom otklanjanju prepreka u načinu timskog rada.

II ISTRAŽIVAČKI DIO

1.1. Problem i predmet istraživanja

Učitelji koji izvode nastavni proces u inkluzivnim učionicama, na najbolji način uočavaju razlike u načinu učenja, temperamentu i drugim individualnim obilježjima djece. Oni mogu da utvrde na koji način se najbolje može pružiti pomoć i podrška djeci sa lakom mentalnom ometenošću.

U drugom ciklusu osnovne škole, koji obuhvata uzrast od četvrtog do šestog razreda, djeca sa lakom mentalnom ometenošću suočavaju se sa izazovima prilikom učenja nastavnih sadržaja, koji ih mogu dodatno opteretiti ukoliko ne dobiju odgovarajuću pomoć i podršku.

Problem našeg istraživanja jeste sagledavanje i procjenjivanje načina na koji se djeci sa lakom mentalnom ometenošću u drugom ciklusu osnovne škole pruža pomoć i podrška.

Predmet našeg istraživanja je pomoć i podrška djeci sa lakom mentalnom ometenošću u drugom ciklusu osnovnih škola

1.2. Cilj i zadaci istraživanja

Cilj istraživanja glasi:

Utvrditi način na koji se u drugom ciklusu osnovnih škola pruža pomoć i podrška djeci sa lakom mentalnom ometenošću.

U skladu sa ciljem, istraživački zadaci su formulisani na sljedeći način:

- Utvrditi na koji način učitelji planiraju aktivnosti u koje uključuju djeca sa lakom mentalnom ometenošću.
- Utvrditi koja je dominantna strategija pružanja pomoći i podrške djeci sa lakom mentalnom ometenošću u drugom ciklusu osnovnih škola.
- Utvrditi da li učitelji prilagođavaju nastavne sadržaje djeci sa lakom mentalnom ometenošću u drugom ciklusu osnovnih škola.
- Utvrditi da li učitelji primjenjuju individualni oblik rada u svrhu pružanja pomoći i podrške djeci sa lakom mentalnom ometenošću u drugom ciklusu osnovnih škola.

- Utvrditi da li učitelji sarađuju sa stručnim saradnicima u svrhu pružanja pomoći i podrške djeci sa lakom mentalnom ometenošću u drugom ciklusu osnovnih škola.

1.3. Istraživačke hipoteze

U skladu sa ciljem istraživanja, **glavnu** hipotezu možemo definisati na sljedeći način: Pretpostavljamo da se u drugom ciklusu osnovnih škola pruža pomoć i podrška djeci sa lakom mentalnom ometenošću kroz primjenu individualnog rada i prilagođavanja nastavnih sadržaja.

Na osnovu definisane glavne hipoteze formulisali smo sporedne hipoteze na sljedeći način:

- Pretpostavlja se da učitelji planiraju aktivnosti u koje uključuju djecu sa lakom mentalnom ometenošću na način koji omogućava ovoj djeci aktivno uključivanje u vršnjačku zajednicu.
- Pretpostavlja se da je diferencijacija nastavnih sadržaja dominantna strategija pružanja pomoći i podrške djeci sa lakom mentalnom ometenošću u drugom ciklusu osnovnih škola.
- Pretpostavlja se da učitelji prilagođavaju nastavne sadržaje djeci sa lakom mentalnom ometenošću u drugom ciklusu osnovnih škola.
- Pretpostavlja se da učitelji po potrebi primjenjuju individualni oblik rada u svrhu pružanja pomoći i podrške djeci sa lakom mentalnom ometenošću u drugom ciklusu osnovnih škola.
- Pretpostavlja se da učitelji sarađuju sa stručnim saradnicima u svrhu pružanja pomoći i podrške djeci sa lakom mentalnom ometenošću u drugom ciklusu osnovne škole.

1.4. Metode, tehnike i instrumenti istraživanja

U istraživanju su upotrijebljene kvantitativne i kvalitativne naučno-istraživačke metode. Za dobijanje podataka od učitelja upotrijebljen je anketni upitnik. Pored anketnog upitnika, koristili smo fokus grupni intervju (četiri fokus grupe od po deset ispitanika). Dobijene rezultate interpretirali smo u obliku tabela i histograma. Rezultati dobijeni intervjuisanjem učitelja omogućili su nam detaljnije proučavanje predmeta istraživanja.

1.5. Uzorak ispitanika

Istraživanje je sprovedeno na uzorku od 150 učitelja. Struktura istraživačkog uzorka je prikazana u tabeli 1.

Tabela 1 – Uzorak ispitanika

OPŠTINA	NAZIV ŠKOLE	BROJ UČITELJA
Nikšić	OŠ „Ratko Žarić“	9
Podgorica	OŠ „Oktoih“	23
Podgorica	OŠ „Savo Pejanović“	29
Kotor	OŠ „Njegoš“	26
Tivat	OŠ „Drago Milović“	32
Pljevlja	OŠ „Salko Aljković“	25
Bar	OŠ „Jugoslavija“	6
UKUPNO	7	150

2. REZULTATI ISTRAŽIVANJA

2.1. Rezultati dobijeni anketiranjem učitelja

1. Polna struktura uzorka

Tabela 2 – Tabelarni prikaz odgovora ispitanika na pitanje 1

Odgovori	Frekvencije	Procentualno
Muški	17	11,33%
Ženski	133	88,67%
UKUPNO	150	100 %

Histogram 1 – Grafički prikaz odgovora ispitanika na pitanje 1

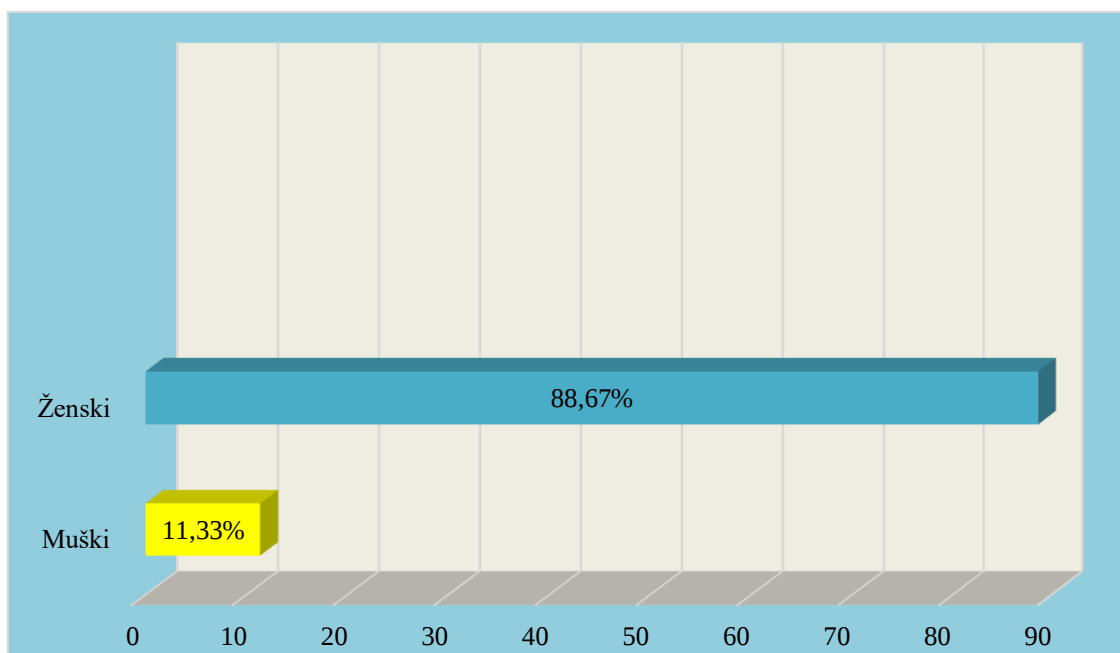

Tabela 2 i histogram 1 prikazuju odgovore ispitanika na prvo pitanje, pri čemu su 11,33% muški, a 88,67% ženski, od ukupno 150 ispitanika, što jasno ukazuje na pretežnu zastupljenost ženskog pola.

2. Stručna sprema

Tabela 3 – Tabelarni prikaz odgovora ispitanika na pitanje 2

Odgovori	Frekvencije	Procentualno
Visoka stručna sprema	129	86%
Viša stručna sprema	12	8%
Master studije	9	6%
UKUPNO	150	100 %

Histogram 2 – Grafički prikaz odgovora ispitanika na pitanje 2

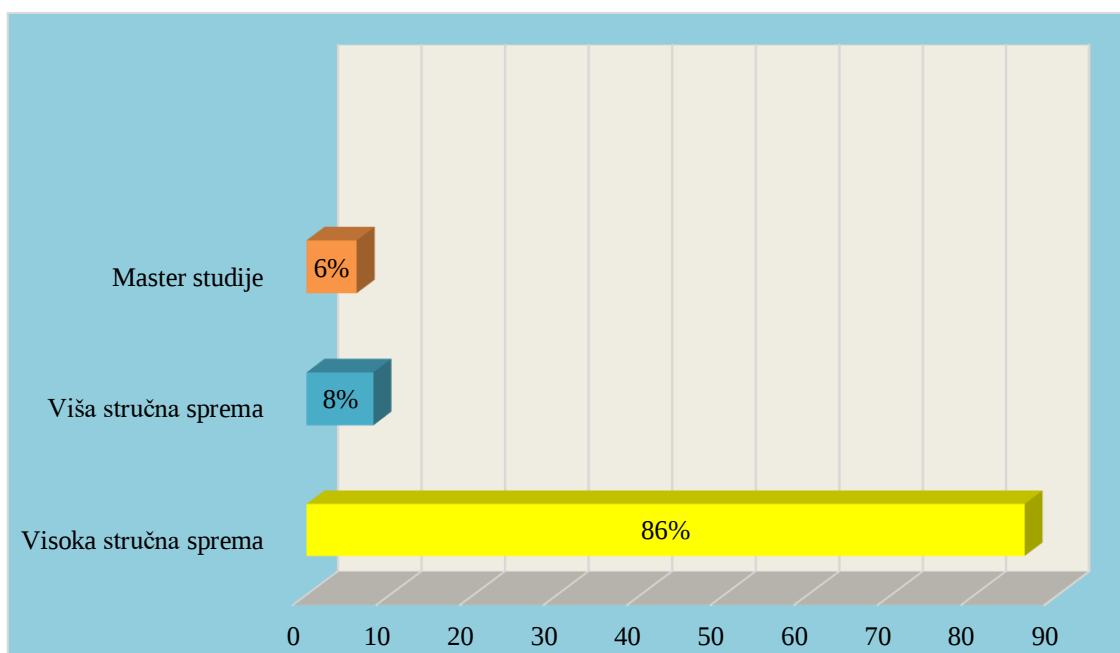

Tabela 3 i histogram 3 prikazuju odgovore ispitanika na drugo pitanje, gdje 86% ima visoku stručnu spremu, 8% višu stručnu spremu, a 6% master studije. Od ukupno 150 ispitanika, većina ima visoku stručnu spremu, što jasno dominira u odnosu na ostale kvalifikacije.

3. Godine radnog staža

Tabela 4 – Tabelarni prikaz odgovora ispitanika na pitanje 3

Odgovori	Frekvencije	Procentualno
Od 0 do 8	16	10,67%
Od 9 do 15	38	25,33%
Od 16 do 24	41	27,33%
Od 25 do 30	35	23,33%
Preko 30	20	13,33%
UKUPNO	150	100 %

Histogram 3 – Grafički prikaz odgovora ispitanika na pitanje 3

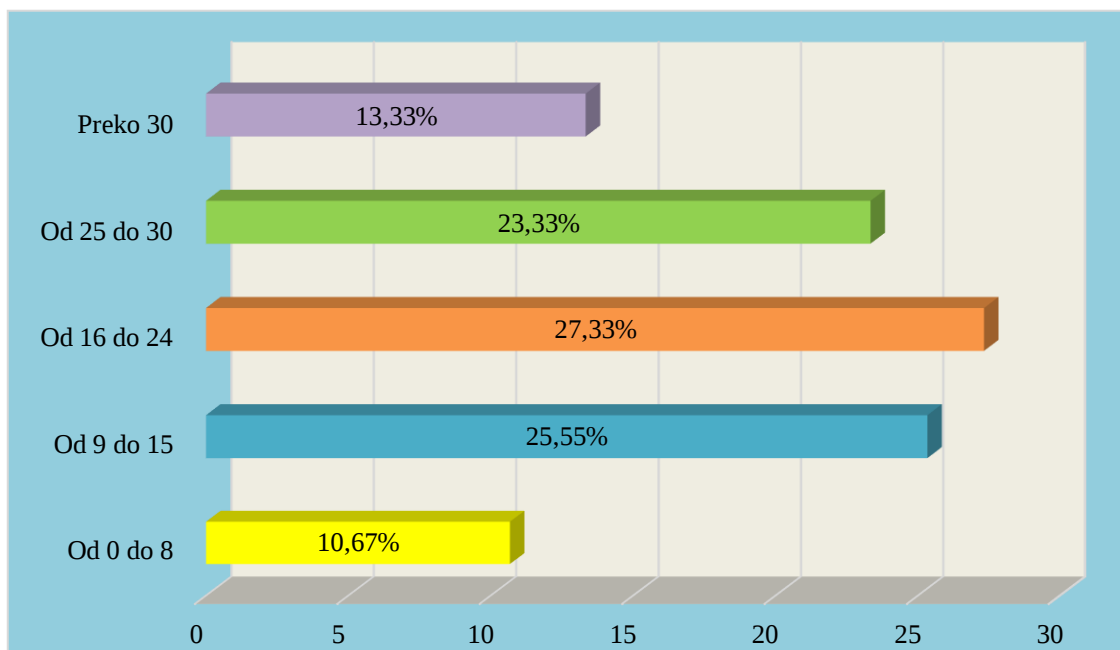

Tabela 4 i histogram 3 prikazuju odgovore ispitanika na treće pitanje, gde 10,67% ima od 0 do 8 godina radnog staža, 25,33% od 9 do 15 godina, 27,33% od 16 do 24 godine, 23,33% od 25 do 30 godina, a 13,33% preko 30 godina. Od ukupno 150 ispitanika, većina ima između 16 i 24 godine radnog staža, što dominira u strukturi ispitanika.

4. Kako obično planirate aktivnosti koje uključuju djecu sa lakom mentalnom ometenošću?

Tabela 5 – Tabelarni prikaz odgovora ispitanika na pitanje 4

Odgovori	Frekvencije	Procentualno
Uključujem ih u redovne aktivnosti	59	39,33%
Prilagođavam aktivnosti prema njihovim potrebama	52	34,67%
Realizujem individualizovane aktivnosti	21	14%
Ne planiram posebno aktivnosti za njih	18	12%
UKUPNO	150	100 %

Histogram 4 – Grafički prikaz odgovora ispitanika na pitanje 4

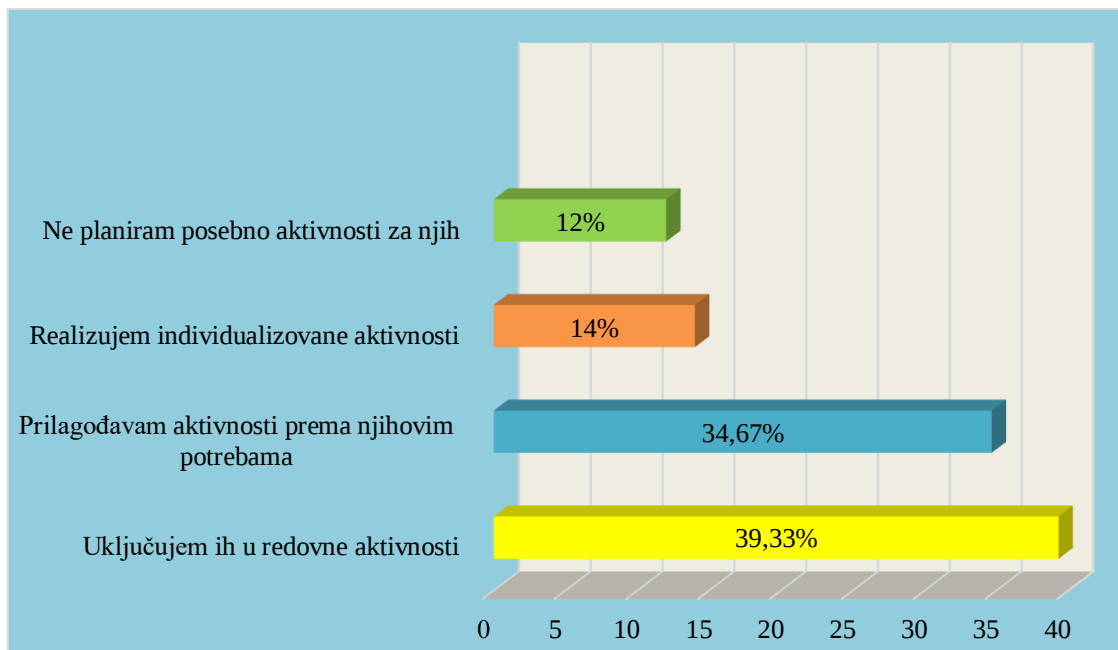

Tabela 5 i histogram 4 prikazuju odgovore ispitanika na četvrto pitanje, pri čemu 39,33% uključuje učenike u redovne aktivnosti, 34,67% prilagođava aktivnosti prema njihovim potrebama, 14% realizuje individualizovane aktivnosti, dok 12% ne planira posebno aktivnosti za njih. Od ukupno 150 ispitanika, najčešća praksa je uključivanje učenika u redovne aktivnosti, što ukazuje na dominantan pristup u radu s njima.

5. Koje materijale i sredstva najčešće koristite prilikom planiranja aktivnosti za djecu sa lakom mentalnom ometenošću?

Tabela 6 – Tabelarni prikaz odgovora ispitanika na pitanje 5

Odgovori	Frekvencije	Procentualno
Specijalizovani materijali	68	45,33%
Radne sveske i udžbenike	55	36,67%
Vizuelne materijale	27	18%
UKUPNO	150	100 %

Histogram 5 – Grafički prikaz odgovora ispitanika na pitanje 5

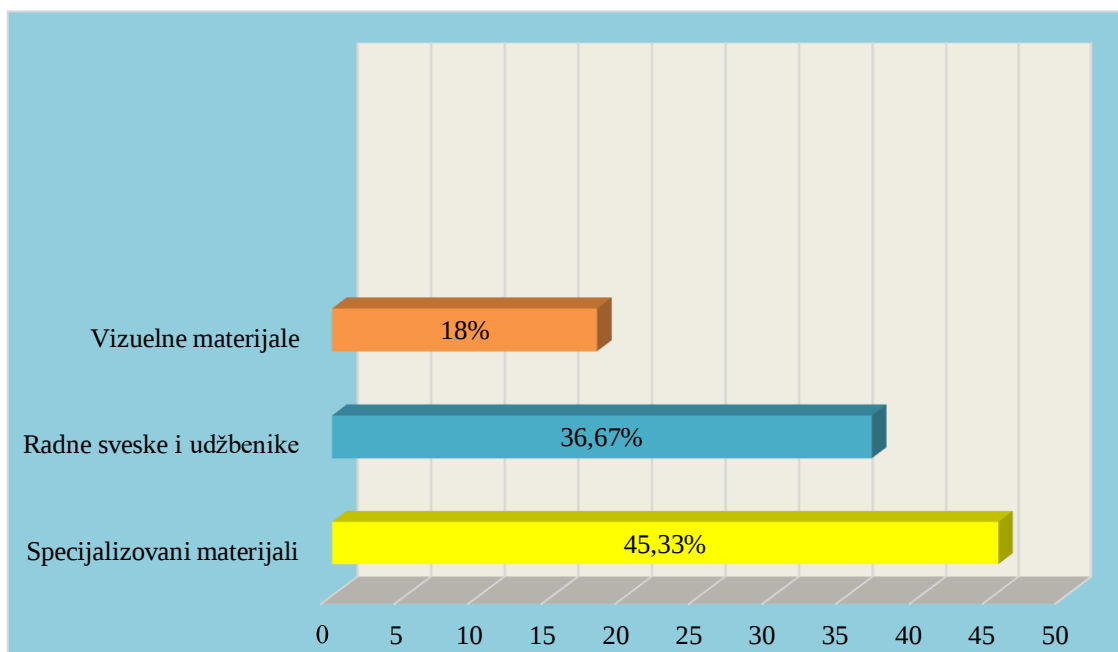

Tabela 6 i histogram 5 prikazuju odgovore ispitanika na peto pitanje, gde 45,33% koristi specijalizovane materijale, 36,67% radne sveske i udžbenike, dok 18% koristi vizuelne materijale prilikom planiranja aktivnosti za djecu sa lakom mentalnom ometenošću. Od ukupno 150 ispitanika, najčešće korišćeni materijali su specijalizovani, što ukazuje na usmjerenje na prilagođene resurse za ovu grupu učenika.

6. Da li u svojim planovima aktivnosti uzimate u obzir individualne potrebe djece sa lakom mentalnom ometenošću?

Tabela 7 – Tabelarni prikaz odgovora ispitanika na pitanje 6

Odgovori	Frekvencije	Procentualno
Da	71	47,33%
Uglavnom da	52	34,67%
Uglavnom ne	21	14%
Ne	6	4%
UKUPNO	150	100 %

Histogram 6 – Grafički prikaz odgovora ispitanika na pitanje 6

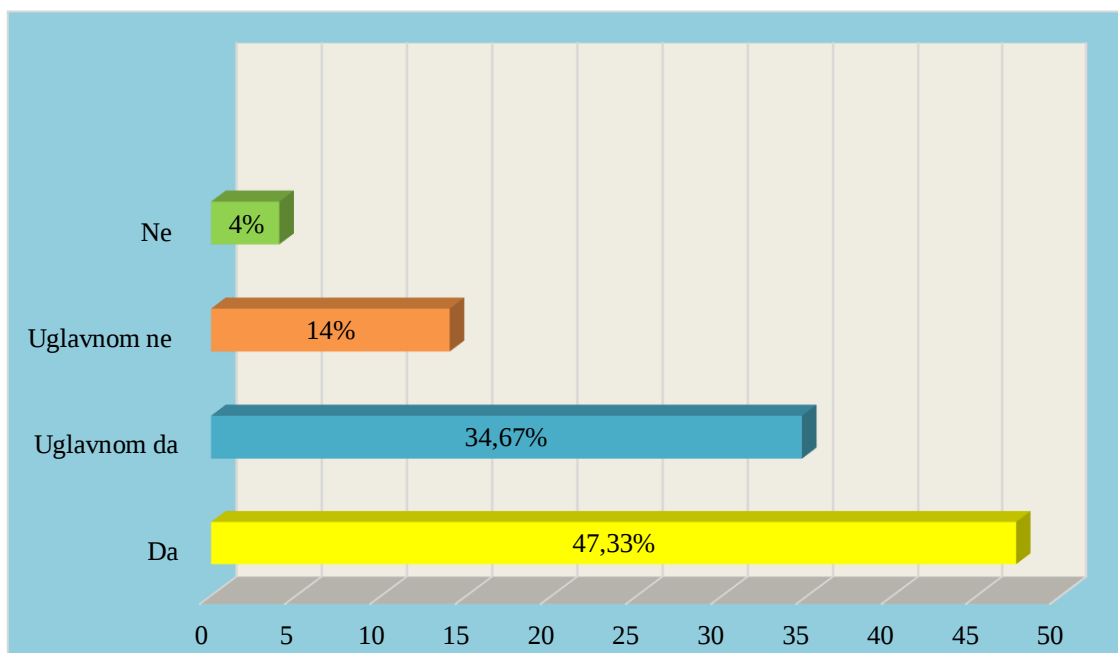

Tabela 7 i histogram 6 prikazuju odgovore ispitanika na šesto pitanje, gdje 47,33% potvrđuje da uzima u obzir individualne potrebe djece sa lakom mentalnom ometenošću, 34,67% odgovara "uglavnom da", dok 14% "uglavnom ne" i 4% ne uzima u obzir te potrebe. Od ukupno 150 ispitanika, najveći broj njih smatra da u svojim planovima aktivnosti obraća pažnju na individualne potrebe, što ukazuje na pozitivnu svijest o važnosti prilagođavanja nastave.

7. Koliko često procjenjujete efikasnost aktivnosti koje ste planirali za djecu sa lakom mentalnom ometenošću?

Tabela 8 – Tabelarni prikaz odgovora ispitanika na pitanje 7

Odgovori	Frekvencije	Procentualno
Svakodnevno	11	7,33%
Od dva do tri puta sedmično	65	43,33%
Jednom sedmično	38	25,33%
Dva puta mjesečno	36	24%
UKUPNO	150	100 %

Histogram 7 – Grafički prikaz odgovora ispitanika na pitanje 7

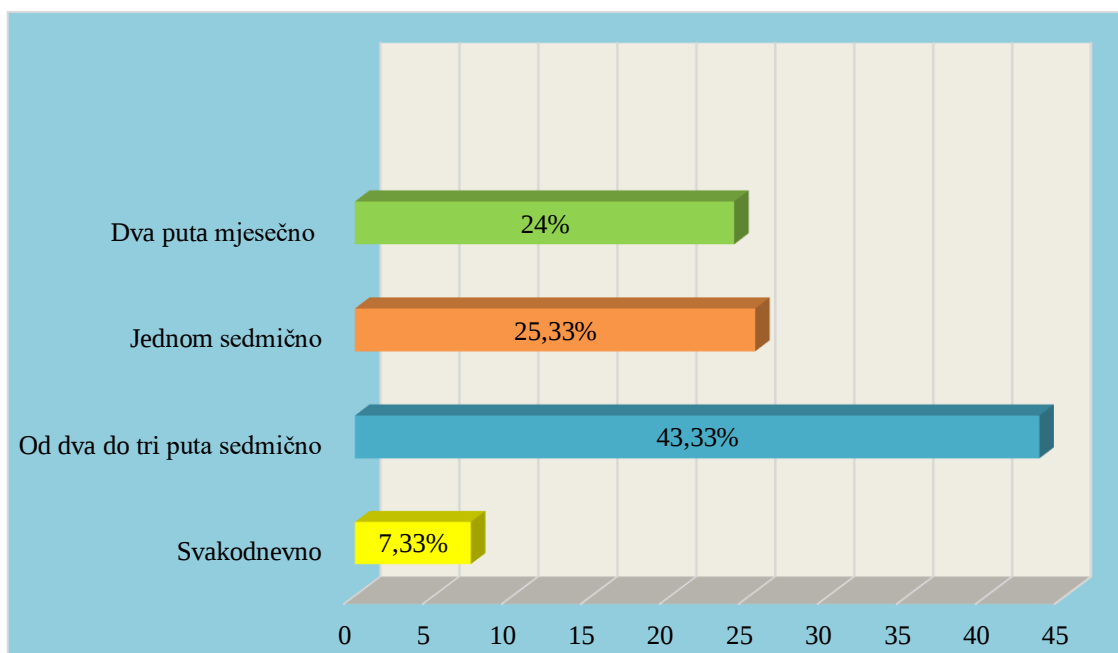

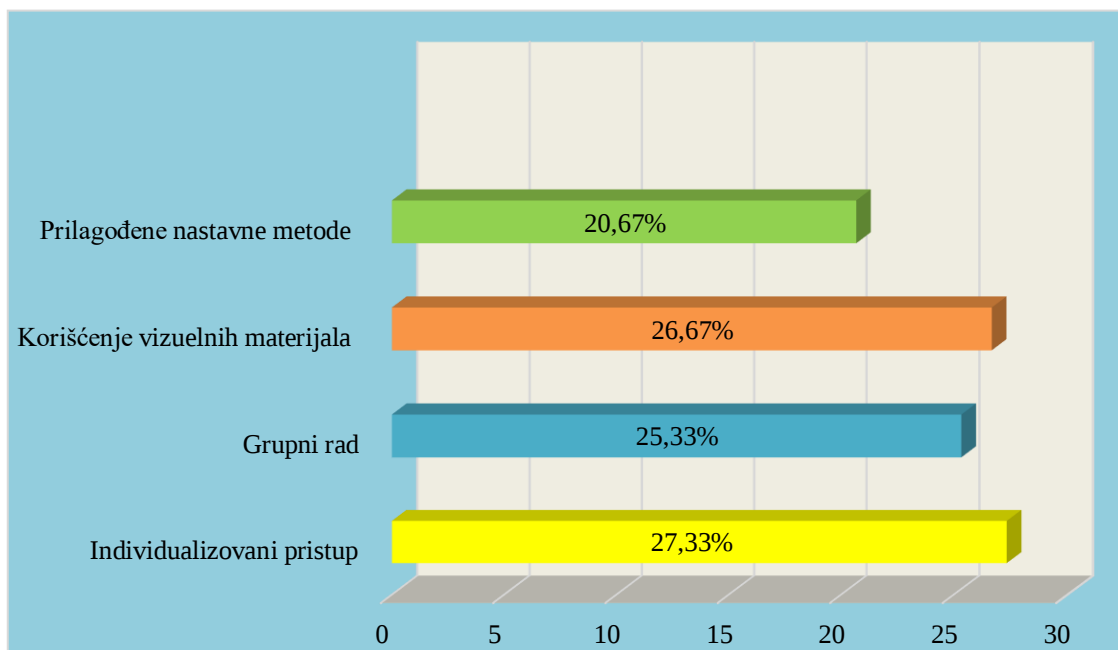
Tabela 8 i histogram 7 prikazuju odgovore ispitanika na sedmo pitanje, gdje 7,33% ispitanika procjenjuje efikasnost aktivnosti svakodnevno, 43,33% od dva do tri puta nedeljno, 25,33% jednom nedeljno, a 24% dva puta mjesečno. Od ukupno 150 ispitanika, najveći broj njih procjenjuje efikasnost aktivnosti od dva do tri puta nedeljno, što ukazuje na redovno praćenje i evaluaciju planiranih aktivnosti za djecu sa lakom mentalnom ometenošću.

8. Koju strategiju najčešće koristite za pružanje pomoći djeci sa lakom mentalnom ometenošću?

Tabela 9 – Tabelarni prikaz odgovora ispitanika na pitanje 8

Odgovori	Frekvencije	Procentualno
Individualizovani pristup	41	27,33%
Grupni rad	38	25,33%
Korišćenje vizuelnih materijala	40	26,67%
Prilagođene nastavne metode	31	20,67%
UKUPNO	150	100 %

Histogram 8 – Grafički prikaz odgovora ispitanika na pitanje 8

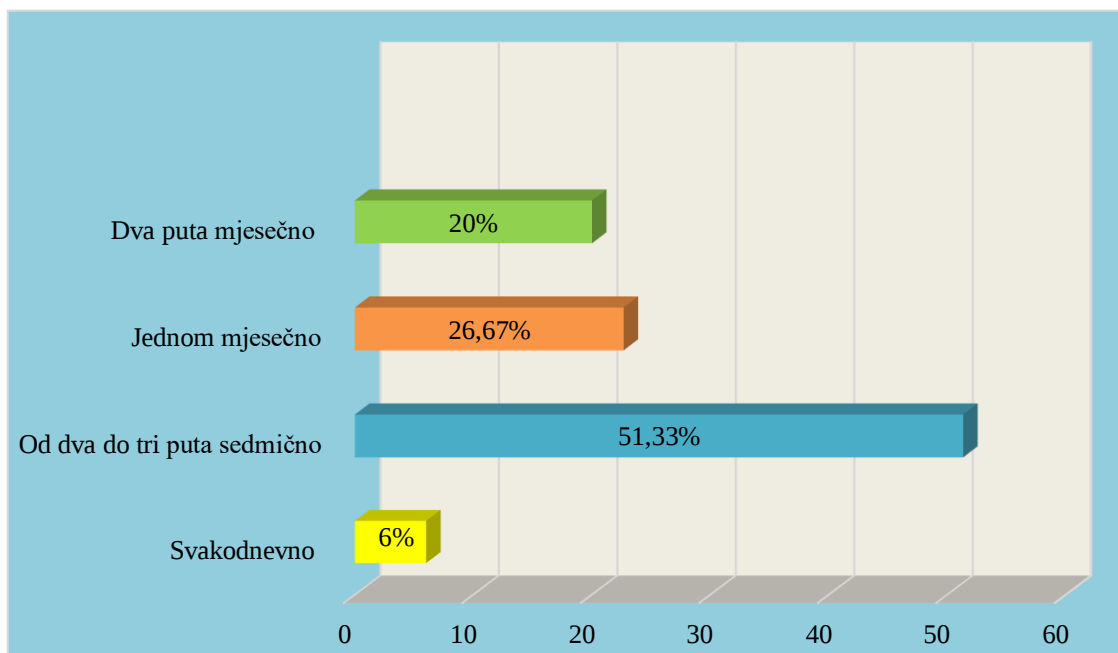
Dobijeni rezultati pokazuju da učitelji uglavnom primjenjuju individualizovane i vizuelne pristupe, uz značajno korišćenje grupnog rada. Smatramo da ova raznolikost strategija može poboljšati proces stvaranja podržavajuće učionice koja uzima u obzir različite stilove učenja i potrebe učenika.

9. Koliko često primjenjujete strategije koje su specifične za djecu sa lakom mentalnom ometenošću?

Tabela 10 – Tabelarni prikaz odgovora ispitanika na pitanje 9

Odgovori	Frekvencije	Procentualno
Svakodnevno	9	6%
Od dva do tri puta sedmično	77	51,33%
Jednom sedmično	34	22,67%
Dva puta mjesečno	30	20%
UKUPNO	150	100 %

Histogram 9 – Grafički prikaz odgovora ispitanika na pitanje 9

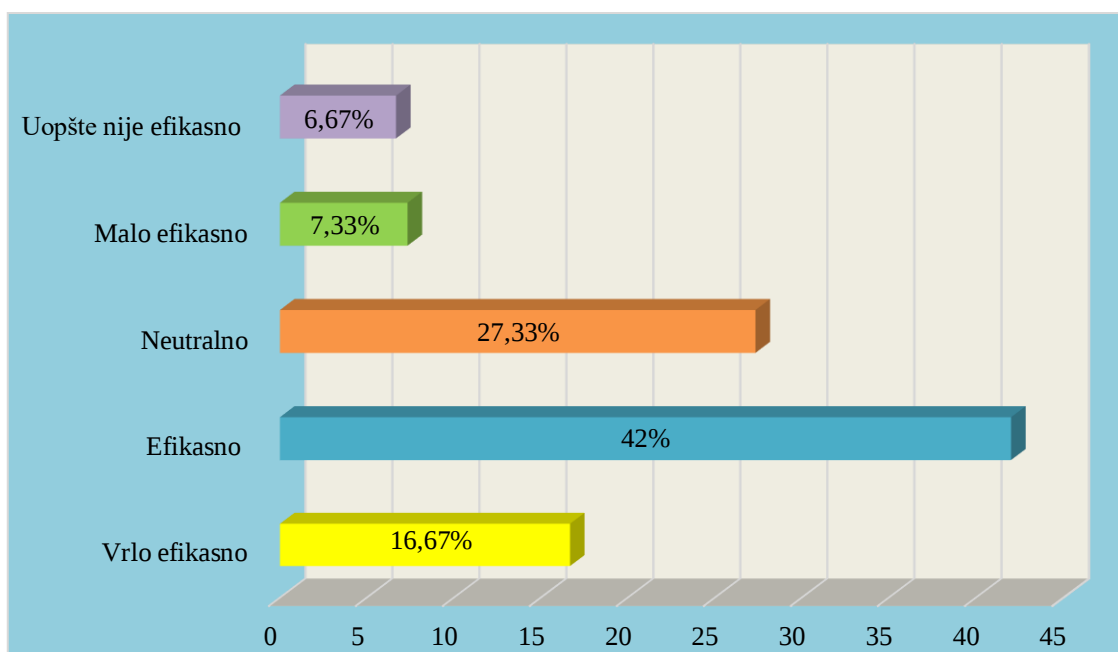
Rezultati pokazuju da 51,33% ispitanika primjenjuje ove strategije od dva do tri puta nedeljno, što ukazuje na redovnu upotrebu prilagođenih metoda u njihovom radu. Svakodnevno primjenjuje strategije samo 6% ispitanika, dok 22,67% to čini jednom nedeljno i 20% dva puta mjesečno.

10. Kako ocjenjujete efektivnost vaših strategija u radu sa djecom sa lakom mentalnom ometenošću?

Tabela 11 – Tabelarni prikaz odgovora ispitanika na pitanje 10

Odgovori	Frekvencije	Procentualno
Vrlo efikasno	25	16,67%
Efikasno	63	42%
Neutralno	41	27,33%
Malo efikasno	11	7,33%
Uopšte nije efikasno	10	6,67%
UKUPNO	150	100 %

Histogram 10 – Grafički prikaz odgovora ispitanika na pitanje 10

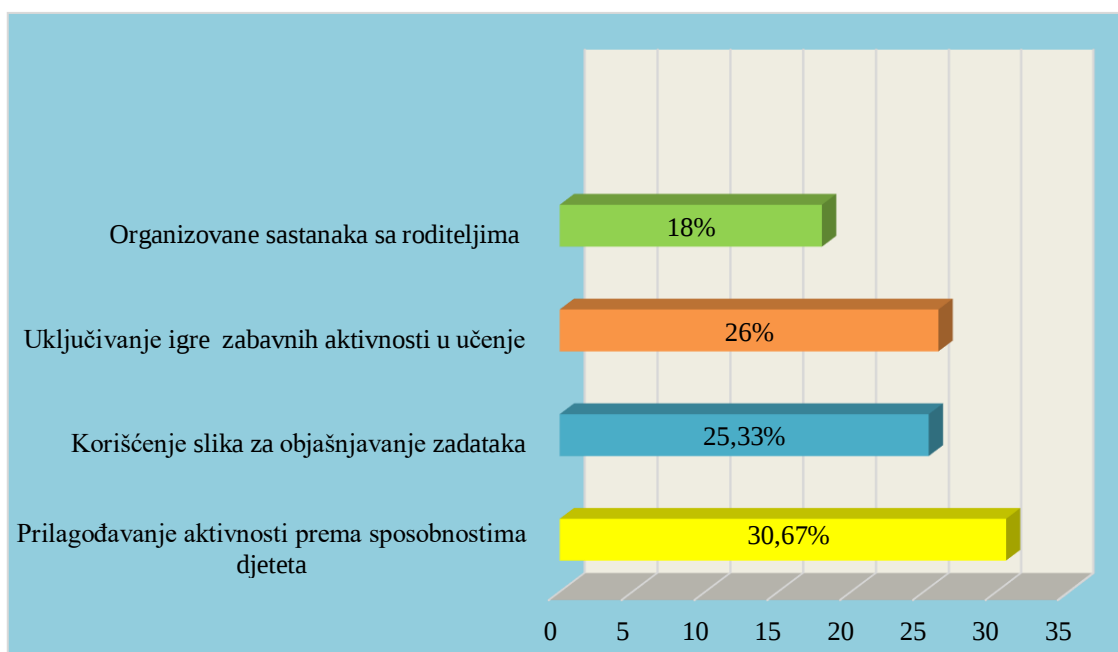
Prema rezultatima, 42% ispitanika ocjenjuje svoje strategije kao efikasne, dok 16,67% smatra da su vrlo efikasne. Oko 27,33% ispitanika ima neutralan stav prema efikasnosti, dok 7,33% smatra da su strategije malo efikasne, a 6,67% ih ocjenjuje kao uopšte neefikasne. Ovi podaci pokazuju da većina učitelja ima pozitivan pogled na efikasnost svojih strategija, iako značajan broj ispitanika izražava sumnju ili neutralnost.

11. Koje strategije smatrate najefikasnijima u radu sa djecom sa lakom mentalnom ometenošću?

Tabela 12 – Tabelarni prikaz odgovora ispitanika na pitanje 11

Odgovori	Frekvencije	Procentualno
Prilagođavanje aktivnosti prema sposobnostima djeteta	46	30,67%
Korišćenje slika za objašnjavanje zadataka	38	25,33%
Uključivanje igre i zabavnih aktivnosti u učenje	39	26%
Organizovanje sastanaka sa roditeljima	27	18%
UKUPNO	150	100 %

Histogram 11 – Grafički prikaz odgovora ispitanika na pitanje 11

Prema rezultatima, 30,67% ispitanika smatra da je prilagođavanje aktivnosti prema sposobnostima djeteta najefikasnija strategija, dok 26% ističe uključivanje igre i zabavnih aktivnosti u učenje kao ključni pristup. Korišćenje slika za objašnjavanje zadataka ocjenjuje 25,33% ispitanika kao veoma korisno, dok 18% smatra da su organizovani sastanci sa roditeljima važni za efikasnost u radu.

12. Da li redovno prilagođavate nastavne sadržaje za djecu sa lakom mentalnom ometenošću?

Tabela 13 – Tabelarni prikaz odgovora ispitanika na pitanje 12

Odgovori	Frekvencije	Procentualno
Prilagođavam	57	38%
Uglavnom prilagođavam	62	41,33%
Uglavnom ne prilagođavam	11	7,33%
Ne prilagođavam	20	13,33%
UKUPNO	150	100 %

Histogram 12 – Grafički prikaz odgovora ispitanika na pitanje 12

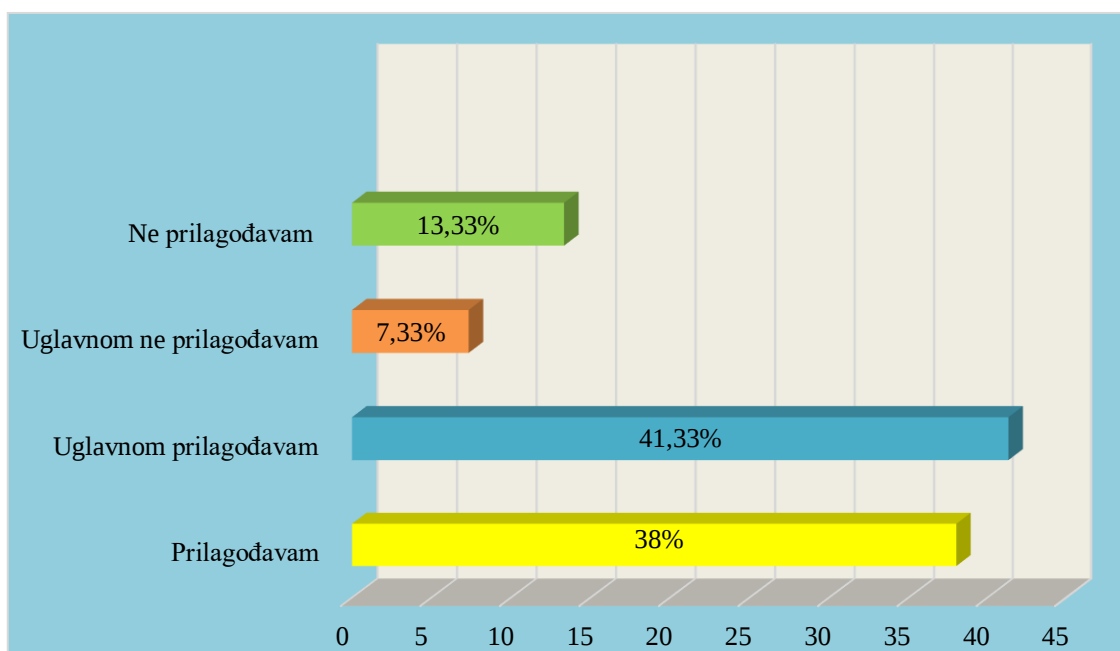

Tabela 13 i histogram 12 prikazuju odgovore ispitanika na pitanje o prilagođavanju nastavnih sadržaja za djecu sa lakom mentalnom ometenošću, gde 41,33% ispitanika navodi da uglavnom prilagođava sadržaje, dok 38% tvrdi da prilagođava. Ovi rezultati pokazuju da većina učitelja prepoznaje značaj prilagođavanja didaktičkih sadržaja kako bi zadovoljila potrebe ove grupe učenika.

13. Koje strategije koristite za prilagođavanje nastavnih sadržaja?

Tabela 14 – Tabelarni prikaz odgovora ispitanika na pitanje 13

Odgovori	Frekvencije	Procentualno
Individualni pristup	49	32,67%
Primjena vizuelnih pomagala	39	26%
Praktične aktivnosti	36	24%
Grupni rad	26	17,33%
UKUPNO	150	100 %

Histogram 13 – Grafički prikaz odgovora ispitanika na pitanje 13

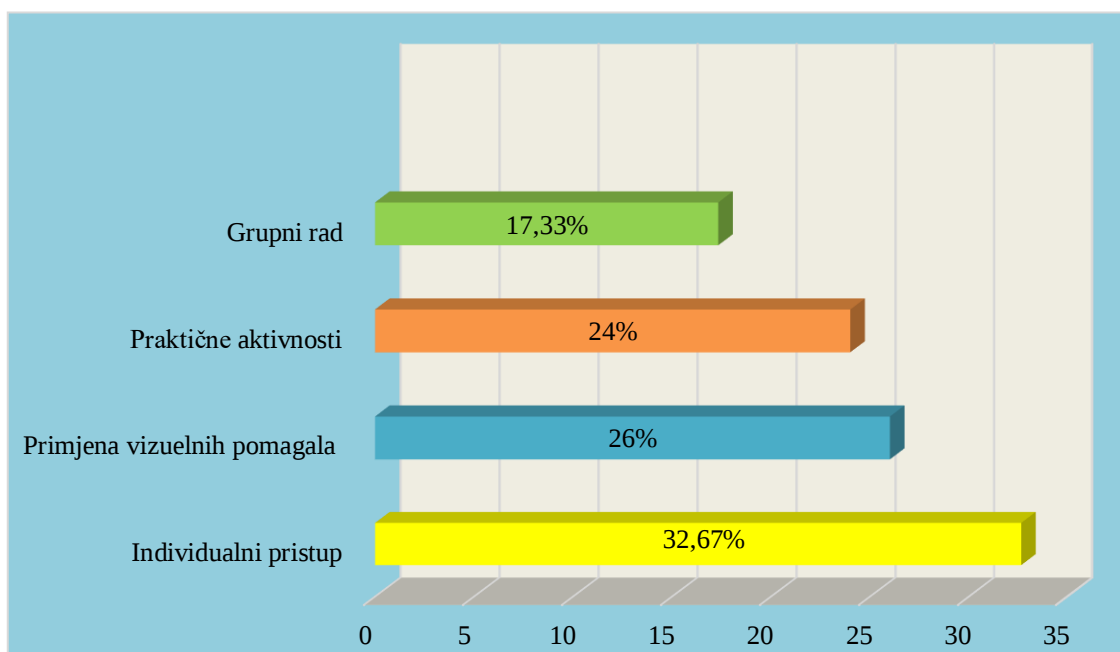

Tabela 14 i histogram 13 prikazuju odgovore ispitanika na pitanje o strategijama koje koriste za prilagođavanje nastavnih sadržaja, pri čemu 32,67% ispitanika koristi individualni pristup, dok 26% primjenjuje vizuelna pomagala. Takođe, 24% ispitanika se oslanja na praktične aktivnosti, a 17,33% na grupni rad. Dobijeni rezultati nam pokazuju da učitelji implementiraju raznovrsne strategije u radu sa djecom koja imaju laku mentalnu ometenost.

14. Kako ocjenjujete efikasnost svojih prilagođavanja?

Tabela 15 – Tabelarni prikaz odgovora ispitanika na pitanje 14

Odgovori	Frekvencije	Procentualno
Vrlo efikasno	19	12,67%
Efikasno	72	48%
Neutralno	41	27,33%
Malo efikasno	10	6,67%
Nimalo efikasno	8	5,33%
UKUPNO	150	100 %

Histogram 14 – Grafički prikaz odgovora ispitanika na pitanje 14

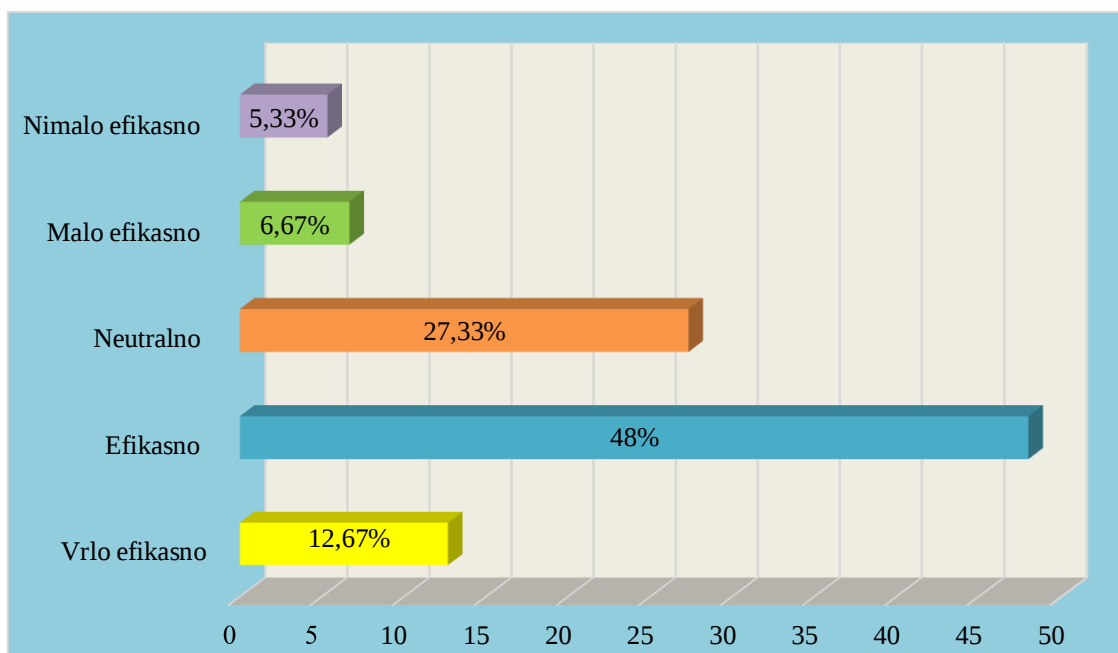

Tabela 15 i histogram 14 prikazuju odgovore ispitanika na pitanje o efikasnosti njihovih prilagođavanja, pri čemu 48% ispitanika smatra da su njihova prilagođavanja efikasna, dok 12,67% ocjenjuje da su vrlo efikasna. Oko 27,33% ispitanika ima neutralan stav, dok 6,67% smatra da su prilagođavanja malo efikasna, a 5,33% ih ocjenjuje kao nimalo efikasna.

15. Koliko vremena provodite u pripremi prilagođenih nastavnih sadržaja?

Tabela 16 – Tabelarni prikaz odgovora ispitanika na pitanje 15

Odgovori	Frekvencije	Procentualno
Manje od 1 sata sedmično	44	29,33%
Od 1 do 2 sata sedmično	72	48%
Od 3 do 4 sata sedmično	25	16,67%
Više od 4 sata sedmično	9	6%
UKUPNO	150	100 %

Histogram 15 – Grafički prikaz odgovora ispitanika na pitanje 15

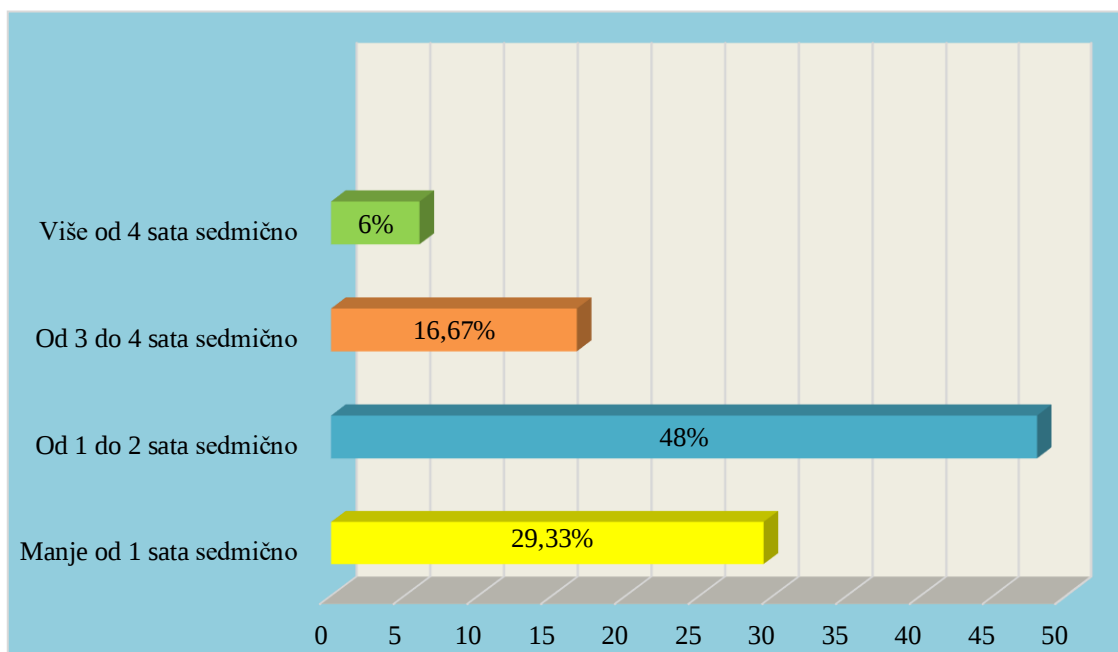

Tabela 16 i histogram 15 prikazuju odgovore ispitanika na pitanje o vremenu provedenom u pripremi prilagođenih nastavnih sadržaja, pri čemu 48% ispitanika provodi od 1 do 2 sata sedmično, dok 29,33% posvećuje manje od 1 sata sedmično. Oko 16,67% ispitanika sprovodi od 3 do 4 sata sedmično, a 6% više od 4 sata sedmično.

16. Da li imate adekvatnu podršku škole u prilagođavanju nastavnog sadržaja?

Tabela 17 – Tabelarni prikaz odgovora ispitanika na pitanje 16

Odgovori	Frekvencije	Procentualno
U potpunosti imam	22	14,67%
Imam	68	45,33%
Uglavnom imam	41	27,33%
Uglavnom nemam	12	8%
Nemam	7	4,67%
UKUPNO	150	100 %

Histogram 16 – Grafički prikaz odgovora ispitanika na pitanje 16

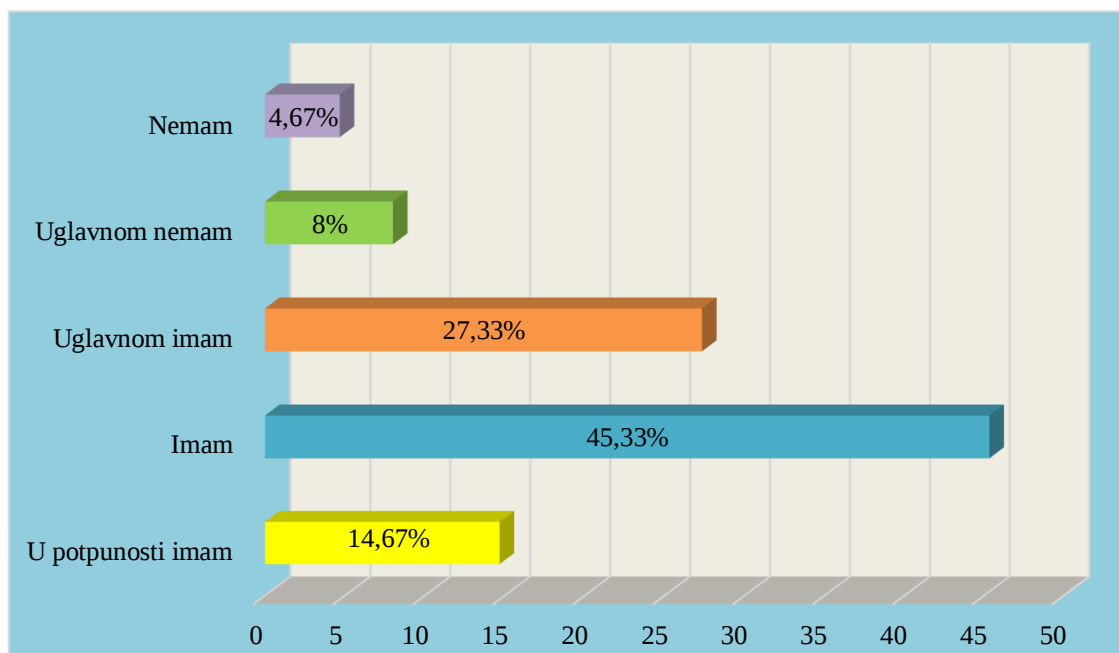

Tabela 17 prikazuje odgovore ispitanika na pitanje o adekvatnosti podrške škole u prilagođavanju nastavnog sadržaja. Prema rezultatima, 45,33% ispitanika navodi da ima podršku, dok 14,67% ističe da je imaju u potpunosti. Oko 27,33% ispitanika smatra da uglavnom imaju podršku, dok 8% odgovara da uglavnom nemaju, a 4,67% navodi da nemaju podršku.

17. Koje dodatne resurse smatrate potrebnim za poboljšanje prilagođavanja nastavnog sadržaja?

Tabela 18 – Tabelarni prikaz odgovora ispitanika na pitanje 17

Odgovori	Frekvencije	Procentualno
Obuke i seminari za učitelje	46	30,67%
Saradnja sa stručnom službom	42	28%
Veća podrška od strane škole	38	25,33%
Više materijala i sredstava	24	16%
UKUPNO	150	100 %

Histogram 17 – Grafički prikaz odgovora ispitanika na pitanje 17

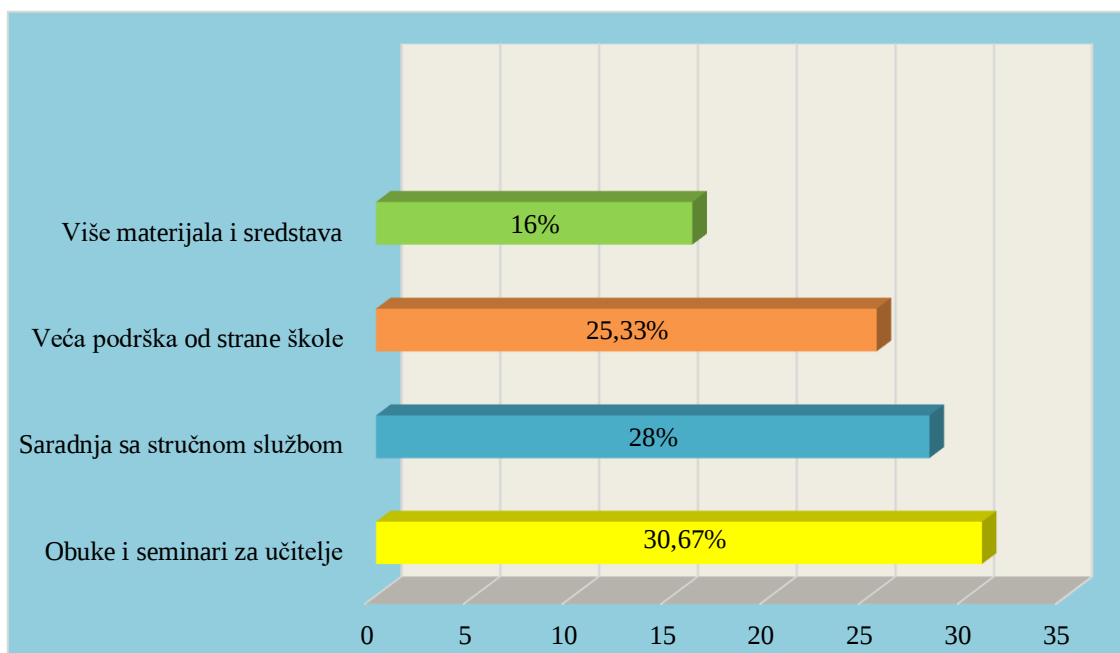

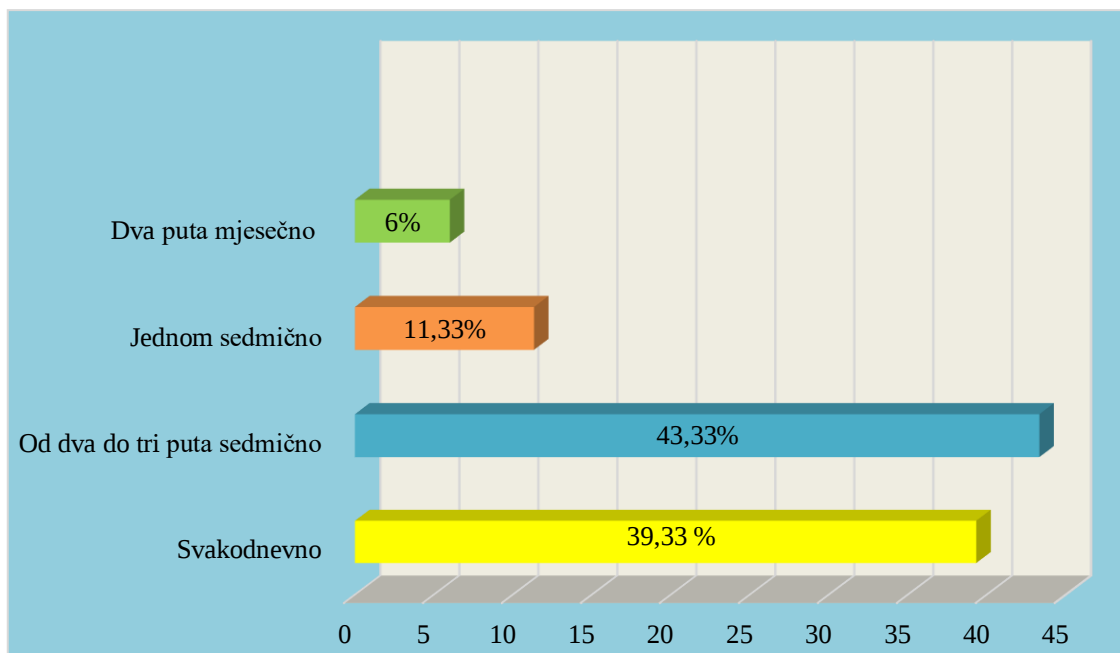
Tabela 18 i histogram 17 prikazuju odgovore ispitanika na pitanje o dodatnim resursima potrebnim za poboljšanje prilagođavanja nastavnog sadržaja. Prema rezultatima, 30,67% ispitanika smatra da su obuke i seminari za učitelje najpotrebniji, dok 28% ističe značaj saradnje sa stručnom službom. Oko 25,33% ispitanika traži veću podršku od strane škole, dok 16% navodi da je potrebno više materijala i sredstava.

18. Koliko često primjenjujete individualni rad sa učenicima koji imaju laku mentalnu ometenost?

Tabela 19 – Tabelarni prikaz odgovora ispitanika na pitanje 18

Odgovori	Frekvencije	Procentualno
Svakodnevno	59	39,33%
Od dva do tri puta sedmično	65	43,33%
Jednom sedmično	17	11,33%
Dva puta mjesečno	9	6%
UKUPNO	150	100 %

Histogram 18 – Grafički prikaz odgovora ispitanika na pitanje 18

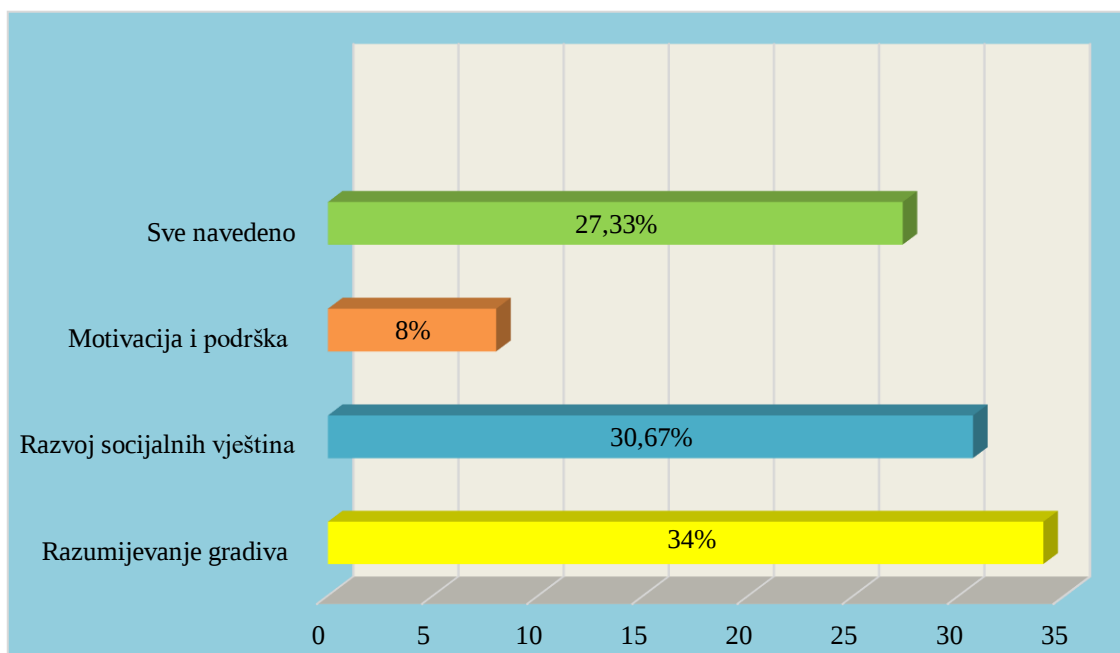
Prema rezultatima, 43,33% ispitanika navodi da primjenjuju individualni rad od dva do tri puta nedeljno, dok 39,33% to radi svakodnevno. Oko 11,33% ispitanika se odlučuje za individualni rad jednom nedeljno, dok 6% praktikuje ovu formu rada dva puta mjesečno. Ovi rezultati pokazuju da većina učitelja redovno primjenjuje individualni pristup.

19. Kada primjenjujete individualni rad sa učenicima sa lakom mentalnom ometenošću, na šta se najviše fokusirate?

Tabela 20 – Tabelarni prikaz odgovora ispitanika na pitanje 19

Odgovori	Frekvencije	Procentualno
Razumijevanje gradiva	51	34%
Razvoj socijalnih vještina	46	30,67%
Motivacija i podrška	12	8%
Sve navedeno	41	27,33%
UKUPNO	150	100 %

Histogram 19 – Grafički prikaz odgovora ispitanika na pitanje 19

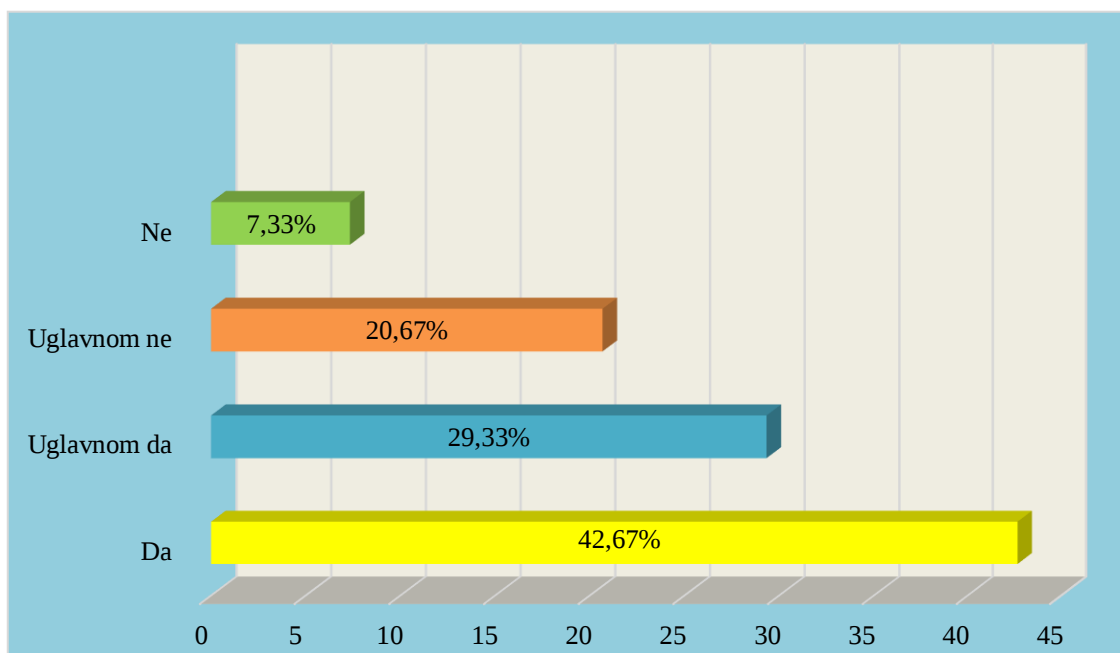
Prema rezultatima, 34% ispitanika naglašava da se najviše fokusiraju na razumijevanje gradiva, dok 30,67% ističe značaj razvoja socijalnih vještina. Oko 27,33% ispitanika smatra da se fokusiraju na sve navedeno, dok 8% naglašava motivaciju i podršku. Ovako dobijeni rezultati pokazuju da učitelji prepoznaju značaj kombinacije razumijevanja gradiva i socijalnih vještina.

20. Da li prilagođavate zadatke i aktivnosti za učenike sa lakom mentalnom ometenošću tokom individualnog rada?

Tabela 21 – Tabelarni prikaz odgovora ispitanika na pitanje 20

Odgovori	Frekvencije	Procentualno
Da	64	42,67%
Uglavnom da	44	29,33%
Uglavnom ne	31	20,67%
Ne	11	7,33%
UKUPNO	150	100 %

Histogram 20 – Grafički prikaz odgovora ispitanika na pitanje 20

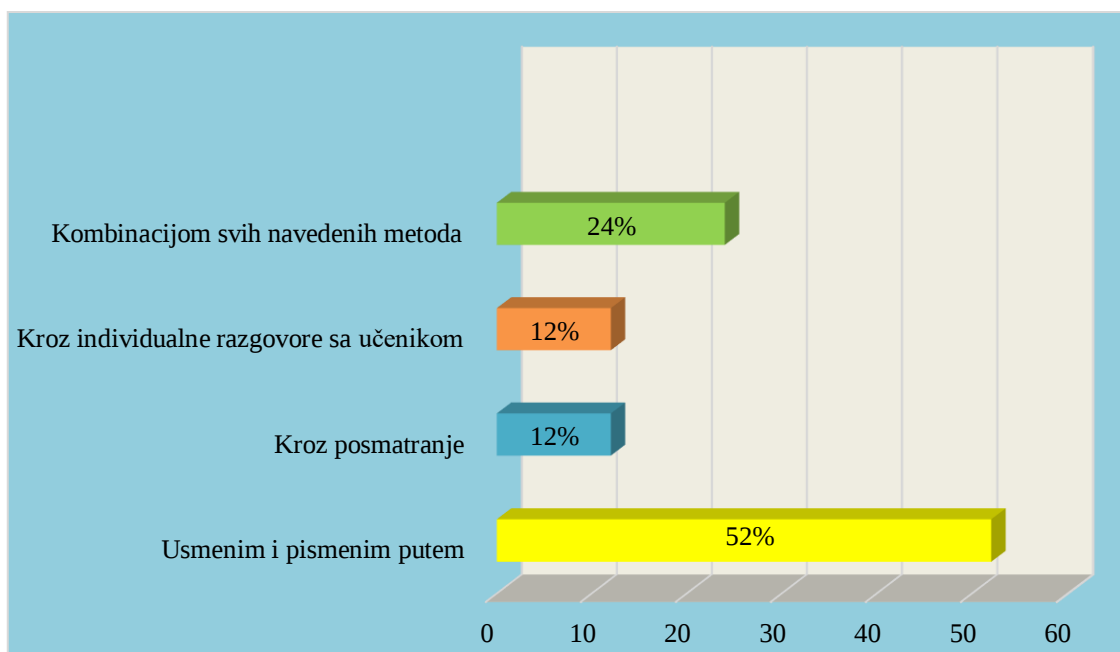
Prema rezultatima, 42,67% ispitanika potvrđuje da prilagođavaju zadatke, dok 29,33% navodi da uglavnom prilagođavaju. Oko 20,67% ispitanika odgovara da uglavnom ne prilagođavaju, dok 7,33% ističe da ne prilagođavaju zadatke. Ovako dobijeni rezultati pokazuju da većina učitelja prepoznaje važnost prilagođavanja zadataka kako bi se zadovoljile specifične potrebe učenika sa lakom mentalnom ometenošću.

21. Kako procjenjujete napredak učenika sa lakom mentalnom ometenošću nakon primjene individualnog rada?

Tabela 22 – Tabelarni prikaz odgovora ispitanika na pitanje 21

Odgovori	Frekvencije	Procentualno
Usmenim i pismenim putem	78	52%
Kroz posmatranje	18	12%
Kroz individualne razgovore sa učenikom	18	12%
Kombinacijom svih navedenih metoda	36	24%
UKUPNO	150	100 %

Histogram 21 – Grafički prikaz odgovora ispitanika na pitanje 21

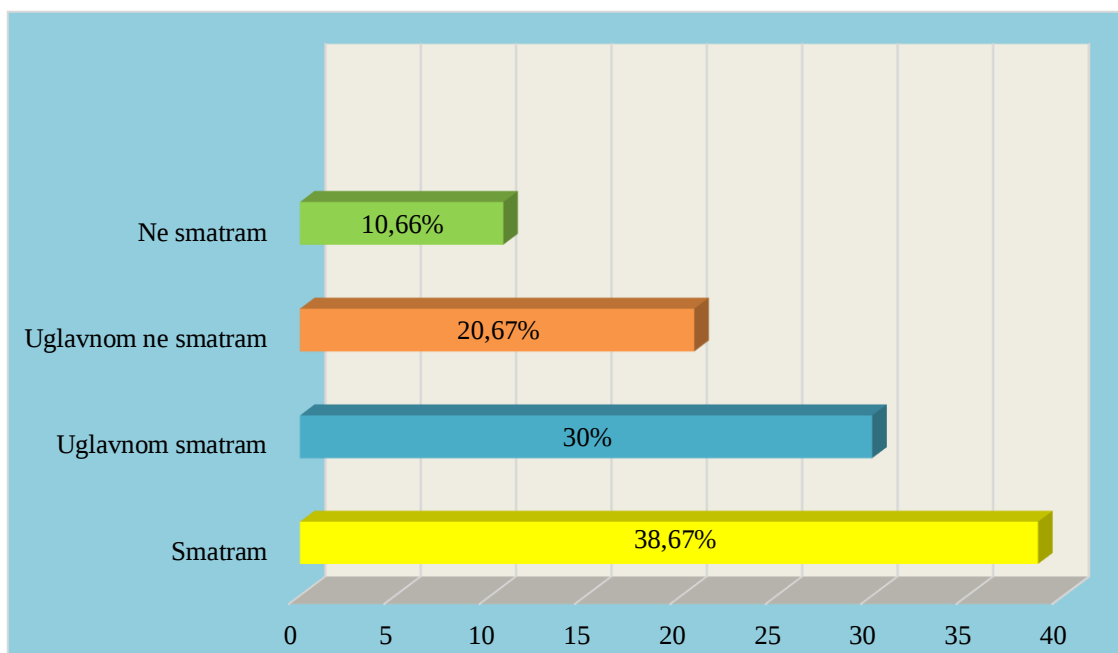
Prema rezultatima, 52% ispitanika ocjenjuje napredak usmenim i pismenim putem, dok 24% koristi kombinaciju svih navedenih metoda. Oko 12% ispitanika procjenjuje napredak kroz posmatranje i kroz individualne razgovore sa učenikom.

22. Da li smatrate da je individualni rad efikasan u poboljšanju školskog uspjeha učenika sa lakom mentalnom ometenošću?

Tabela 23 – Tabelarni prikaz odgovora ispitanika na pitanje 22

Odgovori	Frekvencije	Procentualno
Smatram	58	38,67%
Uglavnom smatram	45	30%
Uglavnom ne smatram	31	20,67%
Ne smatram	16	10,66%
UKUPNO	150	100 %

Histogram 22 – Grafički prikaz odgovora ispitanika na pitanje 22

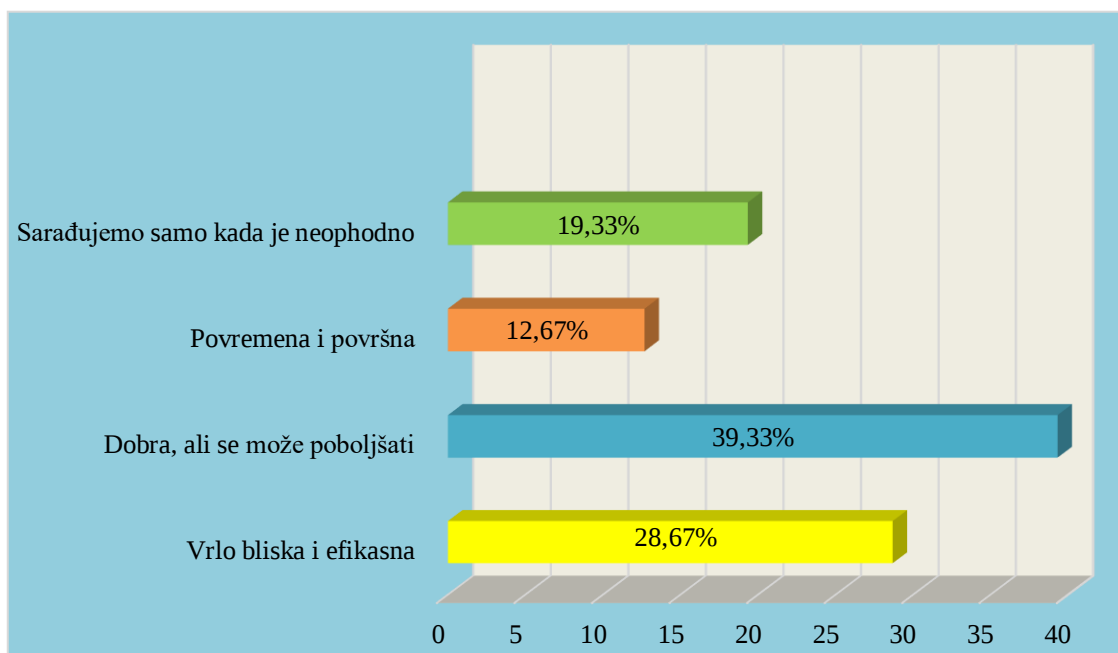
Prema rezultatima, 38,67% ispitanika smatra da je individualni rad efikasan, dok 30% uglavnom smatra da je efikasan. S druge strane, 20,67% ispitanika uglavnom ne smatra da je efikasan, a 10,66% ne smatra da je efikasan. Ovako dobijeni rezultati pokazuju da je većina učitelja uverenja da individualni rad može pozitivno uticati na napredak učenika, ali postoji i značajan broj koji izražava sumnju u njegovu efikasnost.

23. Kako opisujete vašu saradnju sa stručnim saradnicima (psiholog, pedagog, defektolog) u pružanju podrške učenicima sa lakom mentalnom ometenošću?

Tabela 24 – Tabelarni prikaz odgovora ispitanika na pitanje 23

Odgovori	Frekvencije	Procentualno
Vrlo bliska i efikasna	43	28,67%
Dobra, ali se može poboljšati	59	39,33%
Povremena i površna	19	12,67%
Sarađujemo samo kada je neophodno	29	19,33%
UKUPNO	150	100 %

Histogram 23 – Grafički prikaz odgovora ispitanika na pitanje 23

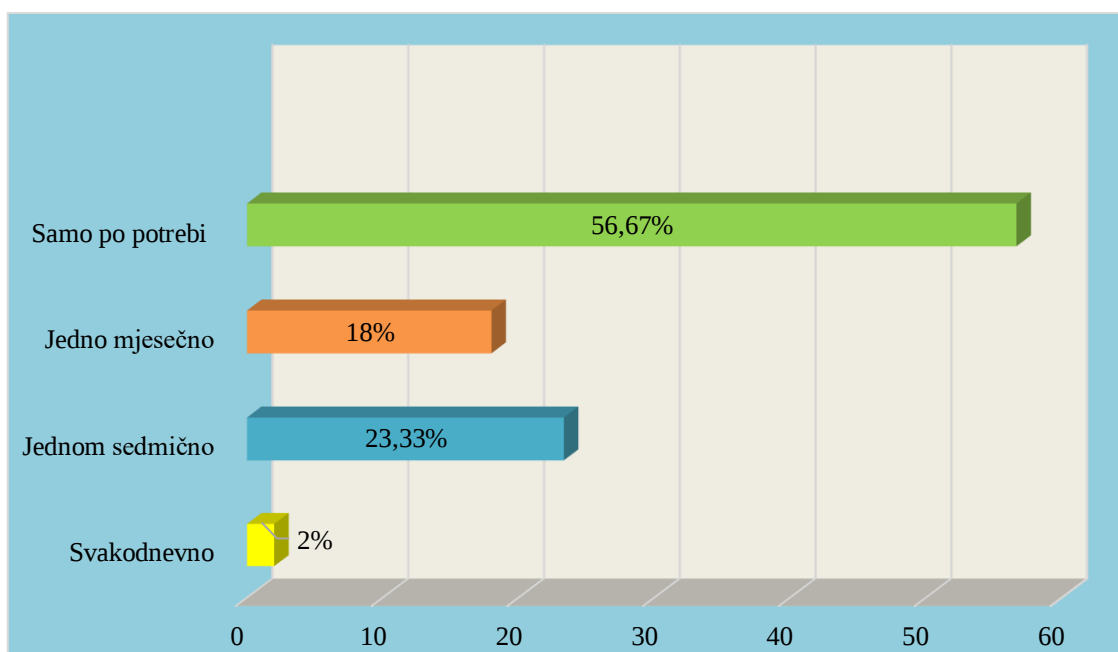
Prema rezultatima, 39,33% ispitanika opisuje svoju saradnju kao dobru, ali se može poboljšati, dok 28,67% navodi da je ona vrlo bliska i efikasna. Oko 19,33% ispitanika ističe da sarađuju samo kada je neophodno, dok 12,67% opisuje saradnju kao povremenu i površnu. Ovakvi rezultati pokazuju da većina učitelja prepoznaje značaj saradnje sa stručnim saradnicima, ali i dalje postoji prostor za unapređenje i jačanje te saradnje.

24. Koliko često kontaktirate stručne saradnike u vezi sa specifičnim potrebama učenika sa lakom mentalnom ometenošću?

Tabela 25 – Tabelarni prikaz odgovora ispitanika na pitanje 24

Odgovori	Frekvencije	Procentualno
Svakodnevno	3	2%
Jednom sedmično	35	23,33%
Jednom mjesečno	27	18%
Samo po potrebi	85	56,67%
UKUPNO	150	100 %

Histogram 24 – Grafički prikaz odgovora ispitanika na pitanje 24

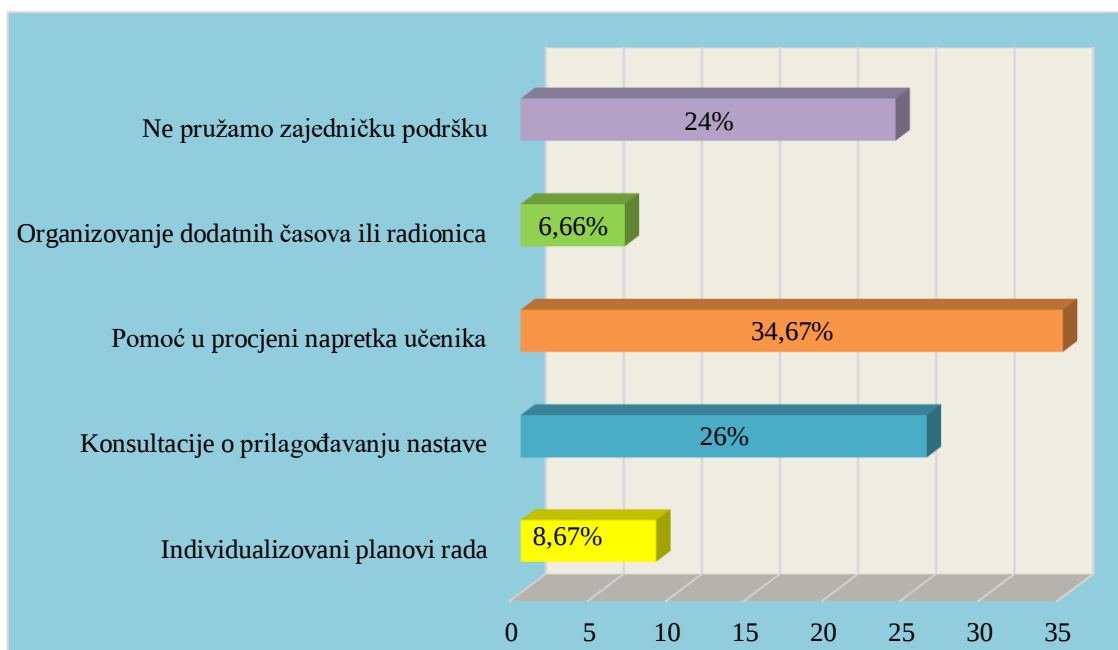
Prema rezultatima, 56,67% ispitanika navodi da kontaktiraju stručne saradnike samo po potrebi, dok 23,33% to čini jednom nedeljno. Oko 18% ispitanika kontaktira stručne saradnike jednom mjesečno, dok samo 2% navodi da to rade svakodnevno. Dobijeni rezultati pokazuju da većina učitelja ne smatra da je potrebno redovno kontaktirati stručne saradnike, što može ukazivati na potrebu za većim angažovanjem u podršci učenicima sa lakom mentalnom ometenošću.

25. Koji su konkretni oblici pomoći i podrške koje pružate u saradnji sa stručnim saradnicima za ovu grupu učenika?

Tabela 26 – Tabelarni prikaz odgovora ispitanika na pitanje 25

Odgovori	Frekvencije	Procentualno
Individualizovani planovi rada	13	8,67%
Konsultacije o prilagođavanju nastave	39	26%
Pomoć u procjeni napretka učenika	52	34,67%
Organizovanje dodatnih časova ili radionica	10	6,66%
Ne pružamo zajedničku podršku	36	24%
UKUPNO	150	100 %

Histogram 25 – Grafički prikaz odgovora ispitanika na pitanje 25

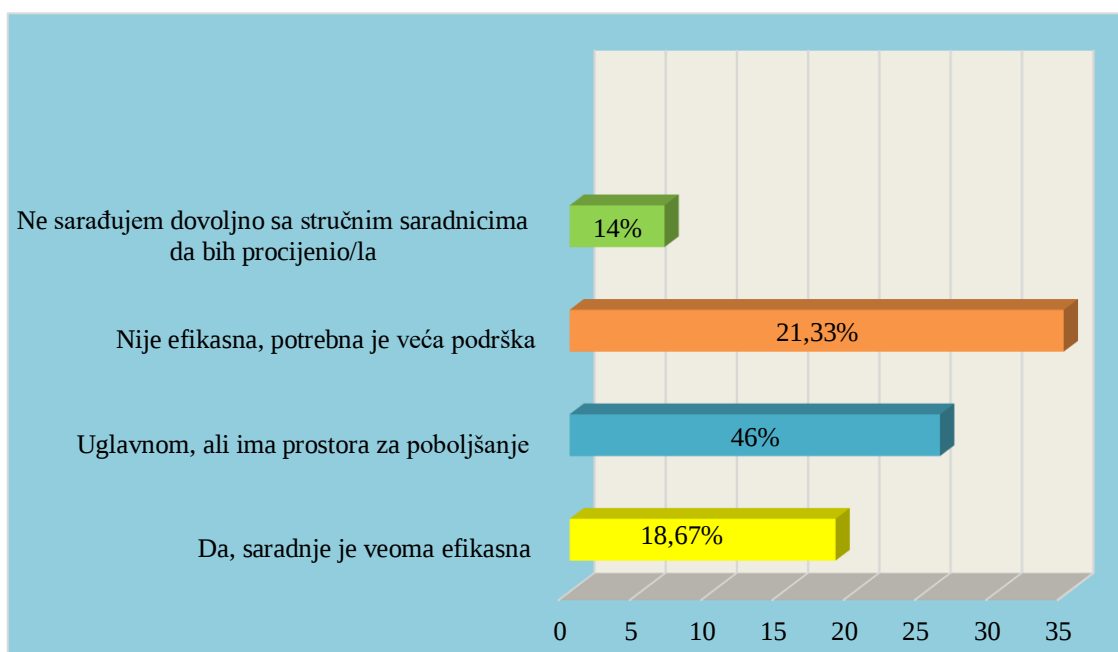
Prema rezultatima, 34,67% ispitanika navodi da pruža pomoć u procjeni napretka učenika, dok 26% ističe da se bave konsultacijama o prilagođavanju nastave. Oko 8,67% ispitanika radi na individualizovanim planovima rada, a 6,66% organizuje dodatne časove ili radionice. Značajan broj, 24%, ističe da ne pružaju zajedničku podršku.

26. Da li smatrate da je saradnja sa stručnim saradnicima dovoljno efikasna u zadovoljavanju potreba učenika sa lakom mentalnom ometenošću?

Tabela 27 – Tabelarni prikaz odgovora ispitanika na pitanje 26

Odgovori	Frekvencije	Procentualno
Da, saradnja je veoma efikasna	28	18,67%
Uglavnom, ali ima prostora za poboljšanje	69	46%
Nije dovoljno efikasna, potrebna je veća podrška	32	21,33%
Ne sarađujem dovoljno sa stručnim saradnicima da bih procijenio/la	21	14%
UKUPNO	150	100 %

Histogram 26 – Grafički prikaz odgovora ispitanika na pitanje 26

Prema rezultatima, 46% ispitanika smatra da je saradnja uglavnom efikasna, ali da ima prostora za poboljšanje, dok 18,67% ističe da je veoma efikasna. Oko 21,33% ispitanika navodi da nije dovoljno efikasna i da je potrebna veća podrška, dok 14% priznaje da ne sarađuje dovoljno sa stručnim saradnicima da bi mogli da procijene efikasnost. Ovi podaci ukazuju na

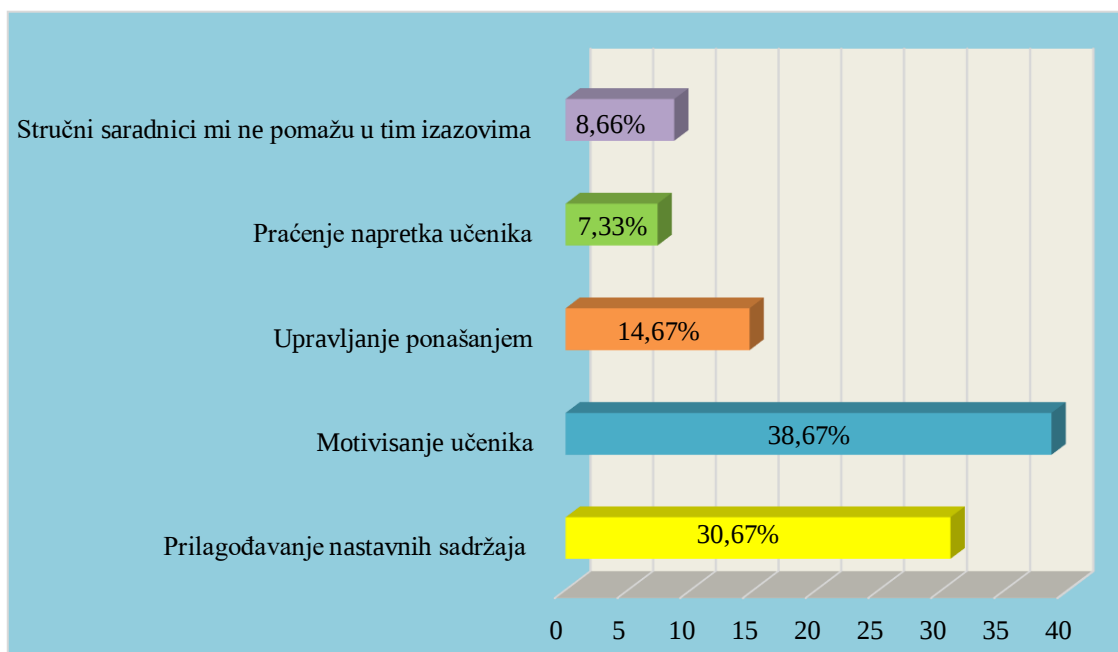
to da većina učitelja prepoznaje vrijednost saradnje, ali i dalje postoji značajan broj koji smatra da bi se saradnja mogla poboljšati kako bi se bolje zadovoljile potrebe učenika.

27. Koji su najveći izazovi sa kojima se suočavate u radu sa učenicima sa lakom mentalnom ometenošću i kako vam u tim situacijama pomažu stručni saradnici?

Tabela 28 – Tabelarni prikaz odgovora ispitanika na pitanje 27

Odgovori	Frekvencije	Procentualno
Prilagođavanje nastavnih sadržaja	46	30,67%
Motivisanje učenika	58	38,67%
Upravljanje ponašanjem	22	14,67%
Praćenje napretka učenika	11	7,33%
Stručni saradnici mi ne pomažu u tim izazovima	13	8,66%
UKUPNO	150	100 %

Histogram 27 – Grafički prikaz odgovora ispitanika na pitanje 27

Prema rezultatima, 38,67% ispitanika navodi da je najveći izazov motivisanje učenika, dok 30,67% ističe prilagođavanje nastavnih sadržaja. Oko 14,67% ispitanika se suočava sa upravljanjem ponašanjem, a 7,33% smatra da je najveći izazov praćenje napretka učenika. S druge strane, 8,66% ispitanika navodi da stručni saradnici ne pomažu u tim izazovima.

2.2. Rezultati dobijeni intervjuisanjem učitelja

Da bismo detaljnije istražili predmet istraživanja, razgovarali smo sa četiri fokus grupe od po deset učitelja.

Na pitanje kako prilagođavaju aktivnosti i zadatke kako bi odgovarali mogućnostima i potrebama djece s lakom mentalnom ometenošću, učitelji su naveli sljedeće:

- Raščlanjivanje zadataka u manje korake (32,5%).
- Omogućavanje više vremena za aktivnosti (30%).
- Primjena individualizovanih aktivnosti (25%).
- Potrebne informacije se često ponavljaju kroz različite aktivnosti (7,5%).
- Primjena vršnjačke edukacije (5%).

Najveći broj učitelja koristi tehniku raščlanjivanja složenih zadataka u manje, jednostavnije korake. Ova strategija olakšava djeci s lakom mentalnom ometenošću razumijevanje i izvršavanje zadatka jer im daje strukturiran, korak-po-korak pristup.

Omogućavanje dodatnog vremena za obavljanje zadataka takođe se pokazalo kao važna prilagođavanje, što je odabralo 30% učitelja. Djeca s lakom mentalnom ometenošću često trebaju dodatno vrijeme da bi procesuirala informacije i uspješno završila zadatke. Ukupno 25% učitelja koristi individualizovane aktivnosti prilagođene sposobnostima i interesovanjima svakog djeteta. Ovaj pristup omogućava učiteljima da personalizuju učenje kako bi bolje odgovaralo specifičnim potrebama svakog učenika.

Ponavljanje informacija kroz različite aktivnosti koristi 7,5% učitelja. Ovaj relativno manji procenat može sugerirati da iako je ova strategija korisna, možda nije uvijek praktična ili primjenjiva u svakodnevnoj nastavi. Samo 5% učitelja primjenjuje vršnjačku edukaciju, što može ukazivati na dodatne izazove u organizaciji aktivnosti koje uključuju vršnjake kao partnere u učenju.

O tome na koje izazove nailaze pri planiranju i sprovođenju aktivnosti koje uključuju djecu s lakom mentalnom ometenošću, i kako ih prevazilaze, izdvajamo naredne kategorije odgovora:

- Izazov je održati pažnju; rješava se kroz česte pauze i igre koje održavaju fokus (35%).

- Poteškoće u razumijevanju složenih uputa prevazilazim korištenjem jednostavnog jezika i vizuelnih prikaza (25%).
- U radu s različitim tempom djece izazov savladava se davanjem dodatnog vremena i prilagođenih zadataka (22,5%).
- Teško je uključiti ih u grupni rad; podstiče se saradnja kroz male grupe i uloge u timu (17,5%).

Najčešći izazov koji učitelji navode odnosi se na održavanje pažnje kod djece. Sa 35% učitelja koji koriste česte pauze i igre, jasno je da se prepoznaje potreba za aktivnostima koje su dinamične i prilagođene kako bi održale dječja interesovanja i motivaciju. Ova metoda omogućava djeci da se opuste, osveže i vrate fokus na zadatke, čime se poboljšava ukupna efikasnost aktivnosti.

S obzirom da 25% učitelja koristi jednostavan jezik i vizuelne prikaze, možemo zaključiti da su ovi alati ključni u premošćavanju jezičkih barijera i u procesu usvajanja uputa. Jasni, vizualni prikazi smanjuju mogućnosti nesporazuma i povećavaju samopouzdanje djece, olakšavajući im da prate i razumiju korake aktivnosti.

Individualni tempo učenja je još jedan značajan izazov, koji se savladava davanjem dodatnog vremena i prilagođenih zadataka, kako navodi 22,5% učitelja. Ovo prilagođavanje omogućava djeci da rade bez pritiska, pri čemu svaki učenik može napredovati prema svojim sposobnostima.

Na posljednjem mestu je izazov uključivanja djece u grupne aktivnosti, što 17,5% učitelja rješava formiranjem manjih grupa i dodjeljivanjem specifičnih uloga. Ovo omogućava aktivnu participaciju i podstiče timski rad kroz manje, podržavajuće grupe.

Na pitanje koje strategije koriste za podsticanje socijalne uključenosti i saradnje između djece s lakom mentalnom ometenošću i njihovih vršnjaka, učitelji su naveli sljedeće:

- Organizacija grupnih aktivnosti (55%).
- Dodjeljivanje timskih uloga u projektima (25%).
- Organizacija radionica o empatiji i prihvatanju različitosti (15%).

- Realizacija igara u kojima sva djeca mogu da učestvuju, ali gdje svako dijete može doprinijeti prema svojim mogućnostima (5%).

Najzastupljenija strategija s 55% učitelja fokusira se na organizaciju grupnih aktivnosti. Ova metoda omogućava svim učenicima da se uključe i razvijaju socijalne vještine u interakciji s vršnjacima. Grupne aktivnosti stvaraju prilike za zajedničko učenje i saradnju, čime se smanjuje. Ukupno 25% učitelja koristi dodjeljivanje timskih uloga u projektima kao strategiju za uključivanje. Ova praksa omogućava djeci da se osjećaju važnima i odgovornima, što podstiče njihovu angažovanost i saradnju.

Sa 15% učitelja koji organizuju radionice o empatiji i prihvatanju različitosti, jasno je da se fokusiraju na jačanje socijalne svijesti među vršnjacima. Ove radionice pomažu djeci da razumiju i poštuju jedni druge, što je ključno za stvaranje inkluzivnog okruženja.

Na pitanje koje specifične strategije najčešće primjenjuju u radu s djecom s lakom mentalnom ometenošću, i zašto smatraju da su one najefikasnije, učitelji su naveli sljedeće:

- Primjena vizuelnih materijala u cilju boljeg razumijevanja sadržaja (45%).
- Upotreba igara i praktičnih aktivnosti koje omogućavaju učenje kroz zabavu (30%).
- Organizacija grupnih projekata kako bi djeca radila zajedno i učila jedna od drugih (20%).
- Uključivanje roditelja u proces učenja kako bi se zajedno radilo na podršci kod kuće (5%).

Najdominantnija strategija, sa 45% učitelja, uključuje korištenje vizuelnih materijala za poboljšanje razumijevanja sadržaja. Ova metoda se pokazala posebno efikasnom za djecu s lakom mentalnom ometenošću, jer vizualni prikazi pomažu u procesu asimilacije informacija. Vizuelni alati, poput slika, grafikona i dijagrama, olakšavaju učenicima da shvate apstraktne koncepte i zadrže pažnju, čime se poboljšava njihovo ukupno iskustvo učenja. Sa 30% učitelja koji koriste igre i praktične aktivnosti, jasno je da se učenje kroz zabavu smatra važnom komponentom nastave. Ova strategija ne samo da podstiče angažman učenika, već i omogućava razvoj socijalnih vještina u interakciji s vršnjacima.

Ukupno 20% učitelja ističe važnost organizacije grupnih projekata, što omogućava djeci da rade zajedno i uče jedni od drugih. Ova metoda promovise saradnju i timski rad, što je

značajno za razvoj socijalnih vještina. Na kraju, samo 5% učitelja uključuje roditelje u proces učenja, što ukazuje na važnost saradnje između škole i kuće.

Na pitanje kako ocjenjuju uspješnost primijenjenih strategija u postizanju obrazovnih ciljeva za djecu s lakom mentalnom ometenošću, učitelji su naveli sljedeće:

- Uočeno je značajno poboljšanje u razumijevanju sadržaja (30%).
- Djeca razvijaju socijalne vještine i pokazuju spremnost za saradnju u grupnim aktivnostima (25%).
- Djeca se više angažuju kada učenje ima elemente zabave (20%).
- Angažovanje roditelja značajno doprinosi uspjehu (15%).
- Kada se zadaci prilagode sposobnostima djeteta, to uvijek daje pozitivne efekte (10%).

Najveći procenat učitelja (30%) ističe da su primijetili značajno poboljšanje u razumijevanju sadržaja. Ova strategija ukazuje na to da se primjena različitih pristupa, poput vizuelnih materijala i praktičnih aktivnosti, pokazala efikasnom. Ukupno 25% učitelja naglašava važnost grupnih aktivnosti u razvoju socijalnih vještina i spremnosti za saradnju. Učenici pokazuju veći angažman kada učenje uključuje elemente zabave (20%). Korištenje igara i interaktivnih aktivnosti može značajno povećati motivaciju i zainteresovanost učenika.

Petnaest posto učitelja ističe da angažovanje roditelja značajno doprinosi uspjehu djece. Aktivno učestvovanje roditelja stvara sinergiju koja pomaže učenicima da dobiju dosljednu podršku i motivaciju kod kuće.

O tome na koji način uključuju roditelje u pružanje podrške djeci s lakom mentalnom ometenošću, učitelji su naveli sljedeće:

- Organizacija redovnih sastanaka sa roditeljima u cilju zajedničkog planiranja plana podrške za dijete (65%).
- Organizacija zajedničkih projekata u kojima roditelji mogu učestvovati (30%).
- Uključivanje roditelja u evaluaciju strategija rada sa djetetom (5%).

Najzastupljenija strategija, koja čini 65% odgovora, jeste organizacija redovnih sastanaka sa roditeljima radi zajedničkog planiranja plana podrške za dijete. Ova praksa ne

samo da osigurava transparentnost u komunikaciji između učitelja i roditelja, već i stvara priliku za razmjenu informacija o napretku i potrebama djeteta. Ukupno 30% učitelja naglašava važnost organizacije zajedničkih projekata u kojima roditelji mogu učestvovati. Ova metoda ne samo da jača saradnju između škole i porodice, već i pomaže roditeljima da bolje razumiju izazove s kojima se njihova djeca suočavaju. Iako manji procenat (5%) učitelja uključuje roditelje u evaluaciju strategija rada sa djetetom, ova praksa može imati značajan uticaj na prilagođavanje metoda podrške.

O tome na koji način učitelji prilagođavaju nastavne sadržaje i metode podučavanja kako biste zadovoljili potrebe djece s lakom mentalnom ometenošću, izdvajamo sljedeće kategorije odgovora:

- Primjena multisenzornih pristupa (40%).
- Individualizacija zadataka (30%).
- Povezivanje sa stvarnim životom (20%).
- Redovna procjena i povratna informacija (10%).

Najveći procenat učitelja (40%) ističe važnost multisenzornih pristupa u nastavi. Ova metoda uključuje korištenje različitih čula kako bi se olakšalo učenje, što je posebno korisno za djecu koja imaju poteškoće s tradicionalnim načinima podučavanja. Ukupno 30% učitelja naglašava važnost individualizacije zadataka. Povezivanje nastavnih sadržaja s realnim situacijama prepoznato je od strane 20% učitelja kao ključna strategija.

Na pitanje koje izazove doživljavaju prilikom prilagođavanja nastavnih sadržaja za djecu s lakom mentalnom ometenošću, učitelji su naveli sljedeće:

- Održavanje pažnje (35%).
- Razumijevanje složenih uputstava (25%).
- Poteškoće u grupnom radu (25%).
- Socioemocionalne barijere (15%).

Održavanje pažnje, pojednostavljivanje uputa, podsticanje grupnog rada i adresiranje socioemocionalnih barijera predstavljaju kompleksan skup poteškoća koje zahtijevaju različite pristupe i strategije. Učitelji nastoje da pronađu optimalna rješenja kako bi omogućili kvalitetno obrazovanje i inkluziju ovih učenika.

ZAKLJUČAK

U radu smo se bavili procesom pružanje pomoći i podrške djeci sa lakom mentalnom ometenošću u drugom ciklusu osnovnih škola. Rad sadrži teorijski i istraživački dio. Teorijski dio rada sadrži tri tematske cjeline. U prvoj cjelini objašnjene su osnovne karakteristike djece s lakom mentalnom ometenošću. Opisana je klasifikacija mentalne ometenosti i ključni indikatori koji učiteljima pomažu da prepoznaju ovu vrstu ometenosti kod djece. Takođe, istraženi su mogući uzroci lake mentalne ometenosti kod djece, kao i zastupljenost ovog stanja u populaciji djece, čime je omogućen sveobuhvatan pregled dosadašnjih istraživanja u ovoj oblasti.

Druga cjelina posvećena je potrebama djece s lakom mentalnom ometenošću u vaspitno-obrazovnom procesu i načinima prilagođavanja nastavnih sadržaja njihovim sposobnostima. Opisana je važnost individualnog rada, planiranja aktivnosti koje olakšavaju učenje i razvoj, kao i primjena različitih strategija za savladavanje poteškoća u pamćenju i pažnji. Posebno su naglašeni pružanje emocionalne podrške i upotreba pozitivnog potkrepljenja kao važnog motivacionog faktora u njihovom obrazovanju.

U trećoj cjelini naglašen je značaj saradnje učitelja sa stručnim saradnicima i roditeljima u cilju podrške djeci s lakom mentalnom ometenošću. Istaknuta je važnost interakcije učitelja i stručnih saradnika radi pružanja sveobuhvatne podrške, kao i saradnje s roditeljima koji igraju ključnu ulogu u uspješnom prilagođavanju djece školskom okruženju.

Istraživanje smo sproveli s ciljem da se utvrdi način na koji se u drugom ciklusu osnovnih škola pruža pomoć i podrška djeci sa lakom mentalnom ometenošću. Uzorak istraživanja sačinjavalo je 150 učitelja. Aketni upitnik i fokus grupni intervju su korišćeni kao instrumenti za prikupljanje podataka.

Rezultati istraživanja su pokazali sljedeće:

- Učitelji planiraju aktivnosti u koje uključuju djecu sa lakom mentalnom ometenošću na način koji omogućava ovoj djeci aktivno uključivanje u vršnjačku zajednicu.
- Diferencijacija nastavnih sadržaja dominantna strategija pružanja pomoći i podrške djeci sa lakom mentalnom ometenošću u drugom ciklusu osnovnih škola.

- Učitelji prilagođavaju nastavne sadržaje djeci sa lakom mentalnom ometenošću u drugom ciklusu osnovnih škola.
- Učitelji po potrebi primjenjuju individualni oblik rada u svrhu pružanja pomoći i podrške djeci sa lakom mentalnom ometenošću u drugom ciklusu osnovnih škola.
- Učitelji sarađuju sa stručnim saradnicima u svrhu pružanja pomoći i podrške djeci sa lakom mentalnom ometenošću u drugom ciklusu osnovne škole.

U skladu sa navedenim rezultatima, potvrđujemo sporedne, a time i glavnu hipotezu, prema kojoj se pretpostavilo da se u drugom ciklusu osnovnih škola pruža pomoć i podrška djeci sa lakom mentalnom ometenošću kroz primjenu individualnog rada i prilagođavanja nastavnih sadržaja.

Potrebno je da se u budućnosti nastavi da što detaljnijim istraživanjem procesa pružanja pomoći i podrške djeci sa lakom mentalnom ometenošću u drugom ciklusu osnovnih škola. Interesatno bi bilo istražiti različite metode diferencijacije nastave koje učitelji koriste za podršku učenicima sa lakom mentalnom ometenošću. Takođe, mogu se istražiti načini na koje učitelji mogu poboljšati saradnju s roditeljima djece sa lakom mentalnom ometenošću.

LITERATURA

1. Biondić, I. (1993). *Integrativna pedagogija: odgoj djece s posebnim potrebama*. Zagreb: Školske novine.
2. Buha, N. i Gligorović, M. (2013). Problemi u ponašanju kod osoba sa intelektualnom ometenošću: Osnovni pojmovi, učestalost i faktori rizika. *Specijalna edukacija i rehabilitacija*, 12(2), 203–219.
3. Cascella, M., & Muzio, M. R. (2015). Early onset intellectual disability in chromosome 22q11.2 deletion syndrome. *Revista Chilena de Pediatría*, 86(4), 283-286.
4. Cummins, R. A., & Lauy, A. L. D. (2003). Community integration or community exposure? A review and discussion in relation to people with an intellectual disability. *Journal of Applied Research in Intellectual Disabilities*, 16, 145–157.
5. Đorđević, M., Glumbić, N., & Brojčin, B. (2016). Paralinguistic abilities of adults with intellectual disability. *Research in Developmental Disabilities*, 48, 211-219.
6. Đurić-Zdravković, A. i Japundža-Milisavljević, M. (2009). *Istraživanja u specijalnoj pedagogiji*. Beograd: Univerzitet u Beogradu – Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju.
7. Emery, DW. & Vandenberg, B. (2010). Special education teacher burnout and ACT. *International Journal of Special Education* 25(3), 119–131.
8. Ericsson, K. (2005). The institution of the mind – The final challenge. *Learning Disability Review*, 10(1), 57-61.
9. Florian L, Rouse K (2009). The inclusive practice project in Scotland: Teacher education for inclusive education. *Teaching and Teacher Education* 25(4), 594–601.
10. Greenspan, S., Wieder, S. i Simons, R. (2003). *Dijete sa posebnim potrebama – poticanje intelektualnog i emocionalnog razvoja*. Zagreb: Ostvarenje.
11. Gonçalves Pereira, M. C., & Matos Faria, M. S. (2013). Emotional development in children with intellectual disability - A comparative approach with “normal” children. *Journal of Modern Education Review*, 3(2), 120-135.
12. Hinds, EL, Jones, B., Gau, JM. et al. (2015). Teacher distress and the role of experiential avoidance. *Psychology in the Schools* 52(3), 284–297.

13. Holmes, J. (2003). Small talk at work: Potential problems for workers with an intellectual disability. *Research on Language and Social Interaction*, 36(1), 65-84.
14. Huus, K., et al. (2017). Perceived Needs among Parents of Children with a Mild Intellectual Disability in Sweden. *Scandinavian Journal of Disability Research* 19 (4), 307–317.
15. Jerčić, M., & Sitar, J. (2013). *Učimo učiti: što je kvalitetno znanje i kako ga stjecati*. Zagreb: Element.
16. Kaljača S. (2008). *Umerena intelektualna ometenost*. Beograd: Univerzitet u Beogradu – Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju.
17. Kaljača, S., & Dučić, B. (2016). Odnos veštine samoregulacije i školskog uspeha kod učenika sa lakom i umerenom intelektualnom ometenošću. *Specijalna edukacija i rehabilitacija*, 15(1), 23-42.
18. Kiš-Glavaš, L., Nikolić, B., Igrić, Lj. (1997). Stavovi učitelja prema integraciji učenika usporenog kognitivnog razvoja. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja* 1(33), 62-76.
19. Kwon, J. Y. (2007). The relationship between parenting stress, parental intelligence and child behavior problems in a study of Korean preschool mothers. *Early Child Development and Care*, 177, 449–460.
20. Lazor, M., Marković, S. i Nikolić, S. (2008). *Priručnik za rad sa decom sa smetnjama u razvoju*. Novi Sad: Novosadski humanitarni centar.
21. Magumise, J. (2017). Parent and teacher experiences of Zimbabwean inclusive education. (Unpublished doctoral dissertation). University of Pretoria, Pretoria, South Africa.
22. Marić, A., Bogojević, D., & Đurović, N. (2011). *Poteškoće u čitanju i pisanju*. Podgorica: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
23. Mcinerney, D. M., & Ali, J. (2006). Multidimensional and hierarchical assessment of school motivation: Cross-cultural validation. *Educational Psychology*, 26(6).
24. Mešalić, A., Mahmutagić, H., & Hađžihasanović, H. (2004). *Edukacija i socijalizacija učenika usporenog kognitivnog razvoja*. Tuzla: Defektološki fakultet.
25. Milić, S. (2016). *Individualizovani pristup vaspitno-obrazovnom procesu*. Nikšić: MPromo.

26. Mustać, V., & Vicić, M. (1996). *Rad s učenicima s teškoćama u razvoju u osnovnoj školi: priručnik za prosvjetne djelatnike*. Zagreb: Školska knjiga.
27. Obiakor, FE, Harris, M, Mutua, K, et al. (2012). Making inclusion work in general education classrooms. *Education and Treatment of Children* 35(3), 477–490.
28. Olsson, I. & L. Roll-Pettersson. (2012). No No, You Cannot Say That!’ Perceptions and Experiences of Parents of Preschool Children with Intellectual Disabilities in Sweden. *European Journal of Special Needs Education* 27 (1), 69–80.
29. Pati, N. & Parimanik, R. (1996). Social development of children with mental retardation. *Indian Journal Mental Health Disabilities* 14 (1), 22–24.
30. Peterson, J. M., & Hittie, M. M. (2010). *Inclusive teaching: The journey towards effective schools for all learners* (2nd ed.). Upper Saddle River, NJ: Pearson.
31. Prodanović, T., & Ničković, R. (1984). *Didaktika*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
32. Radovanović, D. (2009). *Istraživanja u specijalnoj pedagogiji*. Beograd: Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju.
33. Rodrigue, J. R., & Houck, C. D. (2001). Parental health and adolescent behavioral adjustment. *Children’s Health Care*, 30(2), 79–91.
34. Scruggs, TE, Mastropieri, MA. & Marshak, L. (2012). Peer-mediated instruction in inclusive secondary social studies learning: Direct and indirect learning effects. *Learning Disabilities Research & Practice* 27(1), 12–20.
35. Tomlinson. CA. (2014). *The Differentiated Classroom: Responding to the Needs of All Learners*. Alexandria, VA: ASCD.
36. Wehmeyer, ML, Shogren, KA. (2017). *Handbook of Research-Based Practices for Educating Students with Intellectual Disabilities*. New York: Routledge.
37. Weiss, S., Markowitz, R. & Kiel, E. (2018). How to teach students with moderate and severe intellectual disabilities in inclusive and special education settings: Teachers’ perspectives on skills, knowledge and attitudes. *European Educational Research Journal*, 17 (6), 23-36.
38. Westwood, P. (2007). *Commonsense methods for children with special educational needs*. Fifth edition. Routledge, New York.
39. Winter, S. M. (2007). *Inclusive early childhood education: A collaborative approach*. Upper Saddle River, NJ: Pearson Merrill Prentice Hall.

PRILOZI

Prilog 1 – Anketni upitnik za učitelje

Poštovane kolege i kolegice,

U toku je istraživanje na temu: „Pomoć i podrška djeci sa lakom mentalnom ometenošću u drugom ciklusu osnovnih škola. Vaše učešće u ovom istraživanju predstavlja dragocjeni doprinos boljem razumijevanju izazova i potreba djece sa lakom mentalnom ometenošću u obrazovnom procesu.

Unaprijed hvala na saradnji!

1. Pol

a) Muški

b) Ženski

2. Stručna sprema:

a) Visoka stručna sprema

b) Viša stručna sprema

3. Godine radnog staža:

a) Od 0 do 8

b) Od 9 do 15

c) Od 16 do 24

d) Od 25 do 30

e) Preko 30

4. Kako obično planirate aktivnosti koje uključuju djecu sa lakom mentalnom ometenošću?
- a) Uključujem ih u redovne aktivnosti
 - b) Prilagođavam aktivnosti prema njihovim potrebama
 - c) Realizujem individualizovane aktivnosti
 - d) Ne planiram posebno aktivnosti za njih
5. Koje materijale i sredstva najčešće koristite prilikom planiranja aktivnosti za djecu sa lakom mentalnom ometenošću?
-
-
-

6. Da li u svojim planovima aktivnosti uzimate u obzir individualne potrebe djece sa lakom mentalnom ometenošću?
- a) Da
 - b) Uglavnom da
 - c) Uglavnom ne
 - d) Ne
7. Koliko često procjenjujete efikasnost aktivnosti koje ste planirali za djecu sa lakom mentalnom ometenošću?
- a) Svakodnevno
 - b) Od dva do tri puta sedmično
 - c) Jednom sedmično
 - d) Dva puta mjesečno
8. Koju strategiju najčešće koristite za pružanje pomoći djeci sa lakom mentalnom ometenošću?

9. Koliko često primjenjujete strategije koje su specifične za djecu sa lakom mentalnom ometenošću?

- a) Svakodnevno
- b) Od dva do tri puta sedmično
- c) Jedno sedmično
- d) Dva puta mjesečno

10. Kako ocjenjujete efektivnost vaših strategija u radu sa djecom sa lakom mentalnom ometenošću?

- a) Vrlo efikasno
- b) Efikasno
- c) Neutralno
- d) Malo efikasno
- e) Uopšte nije efikasno

11. Koje strategije smatrate najefikasnijima u radu sa djecom sa lakom mentalnom ometenošću?

12. Da li redovno prilagođavate nastavne sadržaje za djecu sa lakom mentalnom ometenošću?

- a) Prilagođavam
- b) Uglavnom prilagođavam
- c) Uglavnom ne prilagođavam
- d) Ne prilagođavam

13. Koje strategije koristite za prilagođavanje nastavnih sadržaja?

14. Kako ocjenjujete efikasnost svojih prilagođavanja?

- a) Vrlo efikasno
- b) Efikasno
- c) Neutralno
- d) Malo efikasno
- e) Nimalo efikasno

15. Koliko vremena provodite u pripremi prilagođenih nastavnih sadržaja?

- a) Manje od 1 sata sedmično
- b) Od 1 do 2 sata sedmično
- c) Od 3 do 4 sata sedmično
- d) Više od 4 sata sedmično

16. Da li imate adekvatnu podršku škole u prilagođavanju nastavnog sadržaja?

- a) U potpunosti imam
- b) Imam
- c) Uglavnom imam
- d) Uglavnom nemam
- e) Nemam

17. Koje dodatne resurse smatrate potrebnim za poboljšanje prilagođavanja nastavnog sadržaja?

18. Koliko često primjenjujete individualni rad sa učenicima koji imaju laku mentalnu ometenost?

- a) Svakodnevno
- b) Od dva do tri puta sedmično
- c) Jednom sedmično
- d) Dva puta mjesečno

19. Kada primjenjujete individualni rad sa učenicima sa lakom mentalnom ometenošću, na šta se najviše fokusirate?

20. Da li prilagođavate zadatke i aktivnosti za učenike sa lakom mentalnom ometenošću tokom individualnog rada?

- a) Da
- b) Uglavnom da
- c) Uglavnom ne
- d) Ne

21. Kako procjenjujete napredak učenika sa lakom mentalnom ometenošću nakon primjene individualnog rada?

22. Da li smatrate da je individualni rad efikasan u poboljšanju školskog uspjeha učenika sa lakom mentalnom ometenošću?
- a) Smatram
 - b) Uglavnom smatram
 - c) Uglavnom ne smatram
 - d) Ne smatram
23. Kako opisujete vašu saradnju sa stručnim saradnicima (psiholog, pedagog, defektolog) u pružanju podrške učenicima sa lakom mentalnom ometenošću?
- a) Vrlo bliska i efikasna
 - b) Dobra, ali se može poboljšati
 - c) Povremena i površna
 - d) Sarađujemo samo kada je neophodno
24. Koliko često kontaktirate stručne saradnike u vezi sa specifičnim potrebama učenika sa lakom mentalnom ometenošću?
- a) Svakodnevno
 - b) Jednom sedmično
 - c) Jednom mjesečno
 - d) Samo po potrebi
25. Koji su konkretni oblici pomoći i podrške koje pružate u saradnji sa stručnim saradnicima za ovu grupu učenika?
- a) Individualizovani planovi rada
 - b) Konsultacije o prilagođavanju nastave
 - c) Pomoć u procjeni napretka učenika
 - d) Ne pružamo zajedničku podršku

26. Da li smatrate da je saradnja sa stručnim saradnicima dovoljno efikasna u zadovoljavanju potreba učenika sa lakom mentalnom ometenošću?

- a) Da, saradnja je veoma efikasna
- b) Uglavnom, ali ima prostora za poboljšanje
- c) Nije dovoljno efikasna, potrebna je veća podrška
- d) Ne sarađujem dovoljno sa stručnim saradnicima da bih procijenio/la

27. Koji su najveći izazovi sa kojima se suočavate u radu sa učenicima sa lakom mentalnom ometenošću i kako vam u tim situacijama pomažu stručni saradnici?

Prilog 2 – Fokus grupni intervju

- **Planiranje aktivnosti u koje se uključuju djeca sa lakom mentalnom ometenošću**
 - Kako prilagođavate aktivnosti i zadatke kako bi odgovarali mogućnostima i potrebama djece s lakom mentalnom ometenošću?
 - Na koje izazove nailazite pri planiranju i sprovođenju aktivnosti koje uključuju djecu s lakom mentalnom ometenošću?

- **Dominantna strategija pružanja pomoći i podrške djeci sa lakom mentalnom ometenošću u drugom ciklusu osnovnih škola**
 - Koje strategije koristite za podsticanje socijalne uključenosti i saradnje između djece s lakom mentalnom ometenošću i njihovih vršnjaka?
 - Koje specifične strategije najčešće primjenjujete u radu s djecom s lakom mentalnom ometenošću?
 - Kako ocjenjujete uspješnost primijenjenih strategija u postizanju obrazovnih ciljeva za djecu s lakom mentalnom ometenošću?
 - Na koji način uključujete roditelje u pružanje podrške djeci s lakom mentalnom ometenošću?

- **Prilagođavanje nastavnih sadržaja djeci sa lakom mentalnom ometenošću u drugom ciklusu osnovnih škola**
 - Na koji način prilagođavate nastavne sadržaje i metode podučavanja kako biste zadovoljili potrebe djece s lakom mentalnom ometenošću, izdvajamo sljedeće kategorije odgovora?
 - Sa kojim izazovima se suočavate prilikom prilagođavanja nastavnih sadržaja za djecu s lakom mentalnom ometenošću?